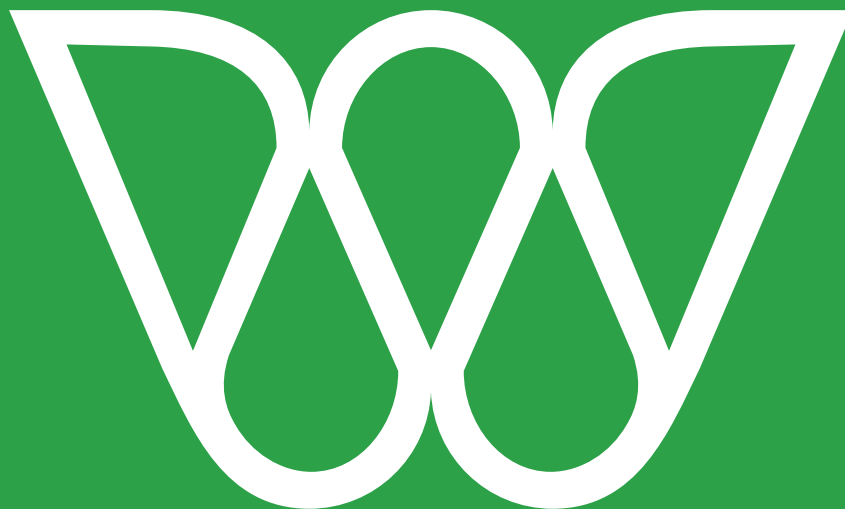

WATCHDOG.EDU.PL #8

Czy uczelnie mogą być bardziej eko?

Watchdog.edu.pl #8. Czy uczelnie mogą być bardziej eko?

978-83-946859-3-5, wydanie pierwsze, Warszawa 2022

redakcja

Tomasz Lewiński, Robert Pawłowski, Dominika Rafalska

adiustacja

Anna Książkowska

skład

Alicja Kruszyńska

wydawca

Fundacja Fundusz Pomocy Studentom

www.fps.polska.edu.pl

Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons.

Uznanie autorstwa – na tych samych warunkach 3.0 Polska.

Pewne prawa zastrzeżone na rzecz autorów.

Publikacja powstała w ramach projektu „ekoKOALICJA na rzecz ekoUCZELNI”

Projekt realizowany z dotacji programu

Aktywni Obywatele – Fundusz Krajowy finansowanego przez

Islandię, Liechtenstein i Norwegię w ramach Funduszy EOG.

Iceland
Liechtenstein
Norway

**Active
citizens fund**

SPIS TREŚCI

Monitoring regulacji wewnętrznych uczelni publicznych związanych z ochroną środowiska <i>Jolanta Lewińska</i>	4
Zielone zakupy za pieniądze publiczne <i>Wojciech Merkwa</i>	11
Wyłącz media, włącz empatię! <i>Marta Marszał</i>	30
Gospodarny chemik <i>Mateusz Musiejuk</i>	34
Ekologiczna misja i jej ramy organizacyjne <i>Monika Skoczko</i>	38

Monitoring regulacji wewnętrznych uczelni publicznych związanych z ochroną środowiska

W ramach działań ekoKOALICJI na rzecz ekoUCZELNI stworzono pięcioosobowy zespół monitoringowy, który przeprowadził inicjatywę w trzech obszarach: zamówienia publiczne, działalność domów studenta i regulaminy organizacyjne uczelni. Monitoringiem objęto 133 uczelnie publiczne, do każdej z nich skierowano wnioski o dostęp do informacji publicznej.

Po wyegzekwowaniu potrzebnych informacji poddano je analizie, a następnie przygotowano rekomendacje dotyczące zmian wewnętrznych regulacji obowiązujących na poszczególnych uczelniach na bardziej proekologiczne. Poniżej przedstawiamy wyniki tych działań.

1. Zamówienia publiczne

W trybie dostępu do informacji publicznej zwróciliśmy się o przestanie regulaminów zamówień publicznych. Okazało się, że 21 uczelni przy organizacji przetargów w ogóle nie uwzględnia kryteriów środowiskowych, a 66 robi to w bardzo ograniczonym zakresie.

Spośród 87 uczelni, do których przestaliśmy rekomendacje odnośnie do pożądaných zmian w sposobie organizacji przetargów, aż 46 uczelni zadeklarowało wprowadzenie zmian i wnikliwą analizę swoich wewnętrznych regulacji pod kątem wymogów środowiskowych. Poniżej przytaczamy wypowiedzi rektorów uczelni publicznych, które pokazują różne kierunki działań, jakie zamierzają podjąć uczelnie.

» Politechnika Białostocka – „Właśnie powołał się Zespół ds. zrównoważonego rozwoju Politechniki Białostockiej, którego zadaniem jest opracowanie strategii ukierunkowanej na zrównoważone i zielone rozwiązania we wszystkich aspektach funkcjonowania uczelni. Zamierzamy podejść do tej kwestii kompleksowo”.

» Uniwersytet w Białymstoku – „Uczelnia dokona w najbliższym czasie analizy kryteriów środowiskowych, które umożliwiłyby nabywanie towarów, zlecenie usług i robót budowlanych niewpływających negatywnie na środowisko lub mogących wpływać na jego poprawę”.

Zamówienia publiczne

» Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie – „Uczelnia śledzi z uwagą coraz silniej eksponowane postulaty wspierania działań proekologicznych, także w drodze odpowiednio realizowanych procesów zakupowych. Analizujemy te kwestie nie tylko w kategoriach własnych korzyści, ale w wymiarze ogólnospołecznym, widząc potencjalne zalety mniejszego zużycia energii elektrycznej, dłuższego okresu używania, łatwiejszego recyklingu itp. Przygotowując postępowania przetargowe, w ramach analizy potrzeb i możliwości, staramy się uwzględniać dostępne technologie środowiskowe adekwatnie do dających się skonkretyzować efektów”.

» Wojskowa Akademia Techniczna w Warszawie – „WAT przeanalizuje obszar realizowanych dostaw, usług i robót budowlanych pod kątem możliwości zastosowania kryteriów środowiskowych w ocenie ofert związanych z przedmiotem zamówienia oraz niedyskryminujących wykonawców biorących udział w postępowaniach”.

» Akademia Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie – „Zostanie wprowadzona dodatkowa funkcjonalność do załącznika nr 5 – wniosek o wszczęcie postępowania o udzielenie zamówienia publicznego, uwzględniający aspekt środowiskowy. Zgodnie z sugestią ekoKOALICJI na rzecz ekoUCZELNI zostaną zaproponowane kryteria oceny ofert, w których mogą zostać ujęte wymogi środowiskowe”.

» Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki – „W maju br. przewidujemy opracowanie wytycznych, które przybliżą problematykę stosowania kryteriów środowiskowych w postępowaniach o zamówienie publiczne jednostkom zamawiającym uczelni (w tym członkom komisji przetargowych). Będą one również pomocne przy podejmowaniu decyzji w zakresie możliwości ich sformułowania”.

» Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie – „W najbliższym czasie zamierzamy doprecyzować znaczenie aspektów środowiskowych podczas oceny ofert przetargowych poprzez zwiększenie współpracy pomiędzy jednostkami w procesie przygotowywania zamówień. Sukcesywnie wdramy te aspekty w kryteriach ogłaszanych

postępowań, np. biorąc pod uwagę postępowania dotyczące odbierania i zagospodarowania odpadów komunalnych z terenu UWM w Olsztynie”.

» Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu – „Zdając sobie sprawę z istotności zjawiska zmian klimatu, ale także innych zjawisk społecznych, planujemy sukcesywne szkolenia wewnętrzne, których celem będzie zachęcanie do częstszego stosowania kryteriów pozacenowych, w tym związanych z aspektami środowiskowymi”.

» Karpacka Państwowa Uczelnia w Krośnie – „Podniesiona przez Państwa kwestia będzie przedmiotem dyskusji w gronie osób odpowiedzialnych za tematykę zamówień publicznych na uczelni w celu możliwości ujęcia aspektów środowiskowych w kryteriach oceny ofert przetargowych, a w przyszłości, przy okazji nowelizacji przepisów wewnętrznych, także w regulaminie pracy komisji przetargowej KPU w Krośnie”.

» Państwowa Uczelnia Zawodowa im. Ignacego Mościckiego w Ciechanowie – „Uczelnia będzie uwzględniać aspekty środowiskowe w ramach kryteriów oceny ofert oraz wprowadzi do umów w sprawie zamówień publicznych mechanizmy kontrolne, które zagwarantują wykonanie zamówienia zgodnie z wymogami określonymi na etapie postępowania przetargowego, stosując np. kryterium oceny ofert dotyczące ekologicznych parametrów technicznych pojazdów wykorzystywanych do realizacji zamówienia (normy emisji spalin) czy też kryterium dotyczące dostawy lub zastosowania w ramach świadczenia usługi wyrobów wyprodukowanych zgodnie z wymaganiami produkcji ekologicznej (dostawa/wykorzystanie na potrzeby świadczonej usługi produktów wyprodukowanych zgodnie z wymaganiami produkcji ekologicznej)”.

» Akademia Sztuki w Szczecinie – „W najbliższym czasie planujemy przeprowadzenie postępowania o udzielnie zamówienia publicznego na dostawę energii elektrycznej. W postępowaniu tym rozważamy zastosowanie kryterium środowiskowego dotyczącego efektywności energetycznej, a dokładnie udziału energii wytworzonej z odnawialnych źródeł energii (OZE)”.

Wśród odpowiedzi, których autorami nie byli rektorzy, naszą szczególną uwagę zwróciła wypowiedź kierownika działu zamówień publicznych Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach. Zwraca on uwagę, że równie ważne jak wprowadzanie kryteriów środowiskowych jest szkolenie pracowników z zakresu „zielonych” zamówień publicznych: „Może Państwa Fundacja mogłaby stać się swego rodzaju platformą, dzięki której możliwe byłoby zebranie różnych uczelni i zorganizowanie w pewnej perspektywie czasowej tego rodzaju szkolenia. Bardzo chętnie wzięlibyśmy w nim udział”.

Chociaż wcześniej Fundacja FPS nie planowała takich działań, obecnie bada możliwość ich przeprowadzenia wraz z innymi członkami ekoKOALICJI na rzecz ekoUCZELNI w roku akademickim 2022/2023.

Domy studenta

Analizie poddano regulaminy wszystkich domów studenckich zarządzanych przez uczelnie publiczne. W przypadku regulaminów nadesłanych przez 28 uczelni nie odnotowano żadnych regulacji prośrodowiskowych, co oznacza, że uczelnie nie zabezpieczają się w żaden sposób przed nadmiernym zużyciem wody oraz energii cieplnej i elektrycznej przez studentów, nie otrzymują żadnych sankcji za niewłaściwe segregowanie śmieci, niszczenie powierzchni biologicznie czynnej itd.

Zwróciliśmy się do uczelni z apelem o wprowadzenie zmian w regulaminach domów studenta.

Tylko dwie uczelnie jasno zadeklarowały wprowadzenie zmian w oczekiwany przez zespół monitoringowy kierunku. Są to:

- » Akademia Nauk Stosowanych w Koninie,
- » Politechnika Częstochowska.

Żadna z pozostałych 26 uczelni nie podjęła z zespołem polemiki odnośnie do konieczności wprowadzenia postulowanych przez niego rozwiązań. Najczęściej unikano odpowiedzi lub wskazania, które zmiany i w jakim czasie mogą zostać wprowadzone.

2. Regulaminy organizacyjne

Najbardziej czasochłonna okazała się analiza regulaminów organizacyjnych polskich uczelni publicznych i porównywanie ich ze stanem faktycznym. Okazało się, że na części uczelni istnieją już stanowiska i zespoły zadaniowe, które nie mają jeszcze umocowania w prawie wewnętrznym uczelni.

Pomimo liberalnego podejścia zespołu monitoringowego do kwestii organizacji wewnętrznej uczelni (akceptowano zarówno rozwiązania sformalizowane, jak i nieumocowane prawnie, o ile mogą przyczynić się do zmniejszenia negatywnego oddziaływania uczelni na środowisko naturalne) okazało się, że w strukturze 88 uczelni nie ma wyodrębnionych jednostek organizacyjnych ani samodzielnych stanowisk dla osób odpowiedzialnych za realizację zadań z zakresu ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju.

Gdy zespół zwrócił się do uczelni z apelem o powołanie odpowiednich organów lub zespołów mających nadzorować uwzględnianie powyższych celów, tylko pięć uczelni zadeklarowało wprowadzenie zmian w swojej strukturze organizacyjnej, a 13 podważyło taką konieczność. Aż 70 uczelni nie zajęło w tej kwestii zdecydowanego stanowiska lub w ogóle nie odpowiedziało na postulat zespołu.

W deklaracjach uczelni napisano między innymi:

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie – „Biorąc pod uwagę Państwa wniosek w zakresie wspomnianej Komisji, zostanie powołany zespół ds. ochrony środowiska, do którego zakresu zostanie przypisane powyższe zadanie w kontekście zrównoważonego rozwoju uczelni. Ponieważ komisja została powołana przez Senat Uniwersytetu, zmiany w uchwale pozwalające na tworzenie przez komisję zespołów zostaną przeprowadzone na najbliższym posiedzeniu Senatu”.

Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej – „Uczelnia od lat praktykuje działania mające na celu ochronę środowiska i zrównoważonego rozwoju poprzez racjonalne gospodarowanie odpadami, wykorzystywanie Odnawialnych Źródeł Energii (już teraz mamy instalację na poziomie 75 kWp, a w tym roku budujemy kolejną instalację o mocy 26,5 kWp), wymieniamy stare oświetlenie na energooszczędne LED, posiadamy dwie pompy ciepła do CWU. W tym roku również przeprowadziliśmy modernizację wewnętrznej sieci gazowej, co przy wymianie starych kotłów na nowoczesne przy jednoczesnej wymianie starych żeliwnych grzejników na energooszczędne dało potężne zmniejszenie zużycia gazu”.

Regulaminy organizacyjne

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Raciborzu – „W najbliższym czasie zostanie wprowadzony elektroniczny obieg dokumentów, co przyczyni się do zmniejszenia zużycia papieru. Dodatkowo podczas spotkań roboczych będziemy zwracać uwagę na postawy ekologiczne, dbanie o środowisko oraz racjonalne gospodarowanie zasobami. Należy nadmienić, że w planach jest utworzenie systemu fotowoltaicznego, jak również od dłuższego czasu PWSZ w Raciborzu segreguje odpady”.

Podsumowanie

3. Podsumowanie

Efektom działań we wszystkich trzech obszarach jest przesłanie uczelniom 203 rekomendacji odnośnie do wprowadzenia prośrodowiskowych zmian w regulacjach obowiązujących na uczelni i uzyskanie 53 pozytywnych odpowiedzi zwrotnych (26,1 proc.).

Jedenastoletnie doświadczenie Fundacji Fundusz Pomocy Studentom z monitorowaniem działania polskich uczelni pokazuje, że jest to stosunkowo dobry wynik. Uzyskanie od tak mało elastycznych i zbiurokratyzowanych instytucji, jakimi są państwowe uczelnie, ponad 25 proc. pozytywnych reakcji nie było możliwe w przypadku rekomendacji kończących monitoringi odnośnie do: zasad organizacji konkursów na stanowiska nauczycieli akademickich (gdzie świadomość występujących patologii jest dość powszechna), braku odpowiednich regulacji dotyczących statusu doktorantów na uczelni, nierównego dostępu do studiów drugiego stopnia, wadliwego działania akademickiej służby zdrowia czy braku jawności w działaniach organów kolegialnych i jednoosobowych na uczelniach.

Jedynym wcześniejszym przypadkiem, w którym przekroczone ¼ pozytywnych odpowiedzi na uczelni na rekomendacje zespołu monitoringowego, jest sytuacja z roku 2012, kiedy aż 36 proc. uczelni zaakceptowało zgłoszone im uwagi do zasad obsługi systemu stypendialnego. W tamtym przypadku były to jednak często zmiany polegające na usunięciu pojedynczych błędów w bardzo drobiazgowych regulaminach obsługi funduszu pomocy materialnej dla studentów i doktorantów. Natomiast w opisywanym powyżej monitoringu zespół postulował zmiany w bardzo zasadniczych, wypracowanych w ramach ścierania się wielu uczelnianych grup interesu dokumentach, jakimi są regulaminy organizacyjne uczelni czy regulaminy organizacji przetargów.

Możemy więc zaryzykować stwierdzenie, że kwestie ekologii spotykają się z bardziej przychylnymi reakcjami administracji uczelnianej niż inne obszary działania.

Przeprowadzone badanie wykazało ogólną chęć wprowadzania zmian, która często znajduje się na kursie kolizyjnym z możliwościami uczelni. W odpowiedziach czytamy między innymi:

„Ze względu na brak finansowania działań proekologicznych ze strony jednostki nadzorującej oraz ujemny wynik finansowy za rok 2021 uczelnia nie jest w stanie wyodrębnić takiego stanowiska”.

„Ze względu na wielkość uczelni i budżet powoływanie odrębnych struktur odpowiedzialnych za kontrolę działań proekologicznych wydaje się nieracjonalne i kosztochłonne”.

„Stosunkowo niski udział produktów i usług świadczonych z zastosowaniem ekorozwiązań jest efektem wciąż niskiej ich konkurencyjności w stosunku do standardowych odpowiedników. Kluczem do zmiany proporcji rzeczywiście mogą być kryteria oceny ofert uwzględniające aspekty środowiskowe. Wymagania w tym zakresie mają jednakże sens, jeśli idzie za nimi realna premia klimatyczna, a nie tylko gołostowne zapewnienie. Wyrażamy przekonanie, że w niedługim czasie uda się nam stworzyć sprawnie funkcjonujący system zielonych zakupów, uwzględniający możliwości ekonomiczne uczelni oraz odpowiedzialność za środowisko naturalne”.

Inną przeszkodą we wprowadzaniu zmian są niezbyt restrykcyjne w kwestii ochrony środowiska przepisy wyższego rzędu. W większości odpowiedzi na postulat wprowadzenia kryteriów środowiskowych do przetargów czytamy, że ich niestosowanie jest efektem niewychylania się poza minimum obowiązków przewidzianych w ustawie Prawo zamówień publicznych znowelizowanej w 2019 r.

Zespół monitorujący ma nadzieję, że kolejne postulowane przez niego zmiany zostaną wprowadzone już po opublikowaniu niniejszego raportu.

Jolanta Lewińska

Zielone zakupy za pieniądze publiczne

Z każdym rokiem dyskusja o tym, by uczynić nasz świat bardziej zielonym (a przynajmniej bardziej otwartym na to, co zielone), przybiera na sile. Jednocześnie skutki błyskawicznego rozwoju przemysłowego, galopującego konsumpcjonizmu i pędzącej globalizacji nie zamierzają czekać na efekty tej dyskusji. Świat potrzebuje zmian tu i teraz. Droga do efektów globalnych prowadzi jednak przez decyzje i działania o charakterze lokalnym. Jak na tym tle prezentują się polskie uczelnie?

Przedmiotem artykułu jest analiza procesów zakupowych realizowanych przez polskie uczelnie w kontekście ram prawnych wynikających z ustawy Prawo zamówień publicznych.

Zamówienia publiczne w Polsce – czy naprawdę jest o co kruszyć kopie?

Zakupy dokonywane przy wykorzystaniu mechanizmu zamówień publicznych stanowią jedynie część wydatków budżetowych. Zasadne staje się zatem pytanie o zakres i skalę tego rodzaju zakupów.

Jak podaje prezes Urzędu Zamówień Publicznych w publikowanych corocznie sprawozdaniach z funkcjonowania systemu zamówień publicznych w 2020 r.:

- » liczba zamówień udzielonych (ustalona na podstawie danych zawarte w sprawozdaniach przekazanych prezesowi Urzędu Zamówień Publicznych) wyniosła 135 048;
- » wartość udzielonych zamówień publicznych wyniosła 183,5 mld zł, co stanowiło ok. 7,9 proc. produktu krajowego brutto (PKB) w 2020 r. (szacunek PKB GUS: 2 323,859 mld zł).

Już zatem dzięki tym podstawowym informacjom można stwierdzić, że przez system zamówień publicznych transferowane są środki, które robią wrażenie nie tylko z perspektywy ich wartości, ale i wpływu na budżet państwa.

Nie może być inaczej, skoro zgodnie z Prawem zamówień publicznych do stosowania tej ustawy przy dokonywaniu zakupów zobligowany jest szeroki krąg podmiotów. Ustawę stosować muszą: jednostki sektora finansów publicznych, państwowe jednostki organizacyjne, osoby prawne, utworzone w szczególnym celu zaspokajania potrzeb o charakterze powszechnym, pozostające w stosunku zależności od jednostek sektora finansów publicznych oraz państwowych jednostek organizacyjnych, a także tzw. zamawiający

sektorowi, a więc podmioty trudniące się obsługą jednego z sektorów gospodarki mających kluczowe znaczenie dla małych i dużych społeczności (gospodarka wodna, energia elektryczna, gaz i energia cieplna, usługi transportowe, obsługa portów i przystani oraz portów lotniczych, usługi pocztowe, wydobywanie oraz poszukiwanie ropy naftowej, gazu, węgla i innych paliw stałych).

Pod tymi pojęciami kryje się mnogość podmiotów funkcjonujących w codziennym życiu, czego najlepszym dowodem jest to, że do jednostek sektora finansów publicznych zalicza się między innymi uczelnie. Zanim omówione zostaną aspekty prawne i praktyczne odnoszące się do zagadnienia zielonych zamówień, podkreślenia wymaga, że znajdują one co do zasady zastosowanie do uczelni publicznych. Uczelnie prywatne bowiem, jako niezobowiązane do stosowania Prawa zamówień publicznych, mają pełną swobodę w zakresie ewentualnego posługiwania się kryteriami środowiskowymi w toku procedur zakupowych. Celem niniejszego artykułu jest jednak omówienie zależności pomiędzy zielonymi zamówieniami a przywołaną ustawą.

Biorąc pod uwagę znaczenie mechanizmu zamówień publicznych dla systemu finansów publicznych oraz uwzględniając rosnący od lat nacisk na podejmowanie działań nacechowanych troską o środowisko naturalne, wykształciło się pojęcie zielonych zamówień publicznych.

Reguluje je szereg aktów prawnych, w tym tych odnoszących się do poszczególnych sektorów gospodarki. Obecnie są to dyrektywa 2004/17/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 31 marca 2004 r. koordynująca procedury udzielania zamówień przez podmioty działające w sektorach gospodarki wodnej, energetyki, transportu i usług pocztowych oraz dyrektywa 2014/24/UE w sprawie zamówień publicznych, uchylająca dyrektywę 2004/18/WE.

Europejskie ramy prawne nakreślają, w jaki sposób zamawiający powinni uwzględniać kwestie środowiskowe w prowadzonych przez siebie postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego. Dyrektywy oraz inne akty prawne regulujące poszczególne sektory zamówień wyznaczają obowiązki, które zamawiający muszą każdorazowo spełnić przy procedurze udzielania zamówień. Europejski ustawodawca wydał również szereg aktów prawnych odnoszących się do poszczególnych zamówień sektorowych (względem kluczowych sektorów gospodarki). I tak, tytułem przykładu, warto wskazać na dyrektywę sektorową 2012/27/EU w sprawie efektywności energetycznej,

Zielone zamówienia publiczne w aspekcie prawnym

w ślad za którą instytucje administracji centralnej zostały zobowiązane do nabywania wyłącznie wysoce energooszczędnych produktów, usług i budynków. Dyrektywa w sprawie efektywności energetycznej ustanawia wymogi dotyczące renowacji budynków publicznych oraz umów sprzedaży lub nowych umów najmu spełniających minimalne normy efektywności energetycznej.

Ponadto należy także wskazać dyrektywę 2010/31/UE w sprawie charakterystyki energetycznej budynków, która zawiera wskaźniki i progi w zakresie efektywnego energetycznie budownictwa, w tym przyszłe obowiązkowe wymogi dotyczące budynków o niemal zerowym zużyciu energii.

Z perspektywy zamówień publicznych odnoszących się bezpośrednio do budynków użyteczności publicznej warto również przywołać funkcjonujące już od ponad 10 lat Rozporządzenie nr 106/2008 w sprawie unijnego programu znakowania efektywności urzędzeń biurowych (Energy Star), w którym określono obowiązkowe wymogi zielonych zamówień publicznych dotyczące zakupów urzędzeń biurowych. O ile jednak oznaczenie Energy Star nie kreuje obowiązkowych wymogów, o tyle rozporządzenie stanowi o obowiązkowym stosowaniu podstawowych wymogów przez centralne organy rządowe i instytucje wspólnotowe w zamówieniach objętych dyrektywą w sprawie zamówień publicznych.

Dla poszczególnych sektorów utworzone zostały również kryteria środowiskowe, które w odniesieniu do konkretnych kategorii zamawianych produktów (usług, dostaw czy robót budowlanych) formułują rekomendacje w zakresie nabywanych dóbr o określonych minimalnych parametrach mające sprzyjać zrównoważonej i ekologicznej konsumpcji oraz produkcji.

Określone standardy wyznaczają również porozumienia i umowy międzynarodowe. Unia Europejska jest ściśle związana postanowieniami porozumienia w sprawie zamówień publicznych (GPA) Światowej Organizacji Handlu (WTO) oraz dwustronnymi umowami handlowymi, które rozszerzają prawa podmiotów europejskich na podmioty posiadające siedzibę w państwach trzecich. Porozumienia te kładą również spory nacisk na regulacje środowiskowe.

Rozwiązania w zakresie zielonych zamówień publicznych przewiduje również ustawa Prawo zamówień publicznych. Przepisy polskiej ustawy zawierają mechanizmy pozwalające instytucjom zamawiającym uwzględnić we wszczynanych przez nie postępowaniach aspekty środowiskowe. Część spośród tych regulacji (większość) ma charakter fakultatywny

– pozwalają zamawiającemu indywidualnie ocenić zakres jego potrzeb w odniesieniu do danego przedmiotu zamówienia i tym samym dają mu wybór w uwzględnieniu aspektów środowiskowych. Zamawiający mogą w zależności od potrzeb i możliwości nadać zamówieniu proekologiczny charakter, m.in. poprzez fakultatywne przesłanki wykluczenia z postępowania o udzielenie zamówienia publicznego, zastosowania ekologicznego oznakowania w ramach opisu jego przedmiotu, warunków jego realizacji lub poprzez określenie prośrodowiskowych kryteriów oceny oferty, które mogą dotyczyć np. etapów cyklu życia przedmiotu zamówienia.

Inne regulacje mają z kolei charakter obligatoryjny – nakładają na zamawiającego obowiązek zastosowania wprost określonych instrumentów w procedurze udzielenia zamówienia publicznego. I tak np. w ramach nowelizacji ustawy z 2016 r. rozszerzono zakres kryteriów oceny ofert o kryteria pozacenowe, w tym środowiskowe, zakazując jednocześnie w określonych przypadkach stosowania kryterium ceny jako jedyne (zastosowanie ceny jako jedyne kryterium oceny ofert lub kryterium o wadze przekraczającej 60 proc. zależy od określenia przez zamawiającego w opisie przedmiotu zamówienia standardów jakościowych odnoszących się do wszystkich istotnych cech przedmiotu zamówienia i dodatkowo wykazania w załączniku do protokołu z postępowania o udzielenie zamówienia, w jaki sposób zostały uwzględnione w opisie przedmiotu zamówienia koszty cyklu życia).

Nowa ustawa Prawo zamówień publicznych, która weszła w życie 1 stycznia 2021 r., uwypukla dodatkowo wagę stosowania zielonych zamówień publicznych w polskich przetargach. Ustawodawca zdecydował się m.in. na wprowadzenie instytucji polityki zakupowej państwa, która ma określać pożądany kierunek działań zamawiających w zakresie udzielanych zamówień nakierowanych na zakup innowacyjnych lub zrównoważonych produktów oraz usług.

Polski ustawodawca zdecydował się także na wprowadzenie nowej (choć znanej) w porządku prawnym zasady efektywności ekonomicznej, do której przestrzegania, na równi z zasadami przejrzystości, proporcjonalności, uczciwej konkurencji czy równego traktowania wykonawców, zobowiązani będą zamawiający. Zasada efektywności ekonomicznej nakłada na zamawiającego obowiązek udzielenia zamówienia publicznego w sposób zapewniający:

» najlepszą jakość dostaw, usług oraz robót budowlanych, uzasadnioną charakterem zamówienia, w ramach środków, które zamawiający może przeznaczyć na jego realizację,

» uzyskanie najlepszych efektów zamówienia, w tym efektów społecznych, środowiskowych oraz gospodarczych, o ile którykolwiek z nich jest możliwy do uzyskania w danym zamówieniu, w stosunku do poniesionych nakładów.

Niezależnie od ustawy Prawo zamówień publicznych, którą należy postrzegać jako zbiór przepisów o charakterze proceduralnym, wskazać należy także inne akty prawne, które, o ile nie odnoszą się wprost do postępowań o udzielenie zamówienia publicznego, nakreślają jednak pewne obowiązki w sferach poszczególnych sektorów gospodarczych, które kierunkują zamawiających odnośnie do tego, co i jak powinni zamawiać. Takimi aktami prawnymi są m.in.:

» ustawa z 20 maja 2016 r. o efektywności energetycznej (ustawa wdraża dyrektywę PE i Rady 2012/27/UE z dnia 25 października 2012 r. w sprawie efektywności energetycznej; ustawa zobowiązuje organy władzy publicznej m.in. do nabywania lub wynajmowania efektywnych energetycznie budynków lub ich części);

» ustawa z 29 sierpnia 2014 r. o charakterystyce energetycznej budynków (ustawa określa sposób opracowania krajowego planu działań mającego na celu zwiększenie liczby budynków o niskim zużyciu energii).

Jak jest w rzeczywistości?

Jak zatem widać, polski system zamówień publicznych zawiera szereg mechanizmów, których zastosowanie wpisuje się w szeroko rozumianą troskę o środowisko. Nie ulega wątpliwości, że nacisk na tego typu działania jest (i będzie) coraz większy. To odpowiedź nie tylko na coraz gorszy stan środowiska, ale także konsekwencja coraz większego znaczenia tzw. zrównoważonych zamówień. Pojęcie to obejmuje szereg pozaekonomicznych aspektów, które towarzyszą systemowi zamówień publicznych. Poza troską o środowisko (w ramach zielonych zamówień) dotyczy ono zatem również kwestii społecznych, wyrażanych chociażby poprzez promowanie zatrudnienia osób niepełnosprawnych oraz wykluczanych z innych powodów, czy innowacyjnych (realizowanych poprzez promowanie nowatorskich technologii czy rozwiązań).

Jak zatem widać, zamawiający publiczny wyrażający gotowość promowania w swojej jednostce zielonych zamówień dysponuje licznymi narzędziami, które mogą mu w tym skutecznie pomóc. Nie należy jednak zapominać, że troska o pozaekonomiczne aspekty towarzyszące procedurom przetargowym nie jest (i raczej nie będzie) na pierwszym miejscu wśród celów i założeń stawianych przez zamawiającego publicznego. Bezsporne jest bowiem, że jego celem jest dokonanie zakupu w możliwie efektywny sposób. W pierwszej kolejności otacza on zatem troską aspekty ekonomiczne, pozwalające kupić jak najlepiej za jak najniższą cenę (z ang. best value for money). Takim założeniom trudno się dziwić, są one bowiem zgodne zarówno z rozwiązaniami systemowymi (cel ustawy Prawo zamówień publicznych), jak i opartymi na zasadach funkcjonowania finansów publicznych wewnątrznych regulacjami poszczególnych jednostek.

Nie sposób zatem wymagać od zamawiających publicznych, aby – kierując się troską o realizację pozaekonomicznych celów towarzyszących Prawu zamówień publicznych – porzucili ekonomiczny interes jednostki i postawili wszystko na jedną (zieloną) kartę. Można (i należy) natomiast oczekiwać, że dysponując wspomnianymi powyżej narzędziami, zamawiający ci, nie rezygnując z założeń danej jednostki, realizować będą również inne cele. Tym bardziej że, jak pokazuje praktyka, zamierzenia te nie pozostają ze sobą w sprzeczności.

Niestety w praktyce nie wygląda to najlepiej. Jak wskazuje prezes Urzędu Zamówień Publicznych w przywołanym już sprawozdaniu z 2020 r., 384 zamawiających udzieliło 1544 zamówień publicznych uwzględniających aspekty środowiskowe lub innowacyjne o łącznej wartości 12 323 813 756,82 zł (bez podatku od towarów i usług). Warto przy tym mieć na uwadze, że liczby te dotyczą nie tylko zielonych zamówień, ale również tych, które traktuje się jako innowacyjne (w rzeczywistości zatem zielonych zamówień publicznych jest jeszcze mniej). Udział zielonych lub innowacyjnych zamówień publicznych w ogólnej liczbie udzielonych zamówień publicznych wyniósł zatem 1 proc., podczas gdy ich wartość stanowiła 7 proc. łącznej wartości udzielonych zamówień publicznych. Biorąc pod uwagę znaczenie aspektów środowiskowych, wydaje się, że dane te skwitować można w jeden tylko sposób – mało.

Jeśli chodzi o instrumenty prawne, z których najczęściej korzystają polscy zamawiający realizujący postulaty zielonych zamówień publicznych, wskazać należy aspekty środowiskowe w opisie przedmiotu zamówienia, odwołanie się do systemów i środków zarządzania środowiskowego w ramach warunków udziału w postępowaniu, odwołanie się do oznakowania środowiskowego, zastosowanie kryterium kosztu z wykorzystaniem rachunku cyklu życia czy odwołanie się w kryteriach oceny ofert do innych aspektów środowiskowych, w tym efektywności energetycznej przedmiotu zamówienia.

Niestety opór, który towarzyszy zamawiającym w wykorzystywaniu mechanizmów promujących to, co zielone, jest wspólny również dla uczelni publicznych.

Jak wynika z raportu przygotowanego przez Fundację Centrum CSR (dostępny na stronie <http://www.watchdogpfron.pl/>), uczelnie wyższe w Polsce stanowią niewielki odsetek zamawiających, którzy, wszczynając postępowanie o udzielenie zamówienia publicznego, uwzględniają w nich aspekty środowiskowe. Zwraca się przy tym uwagę, że źródłem niskiego zainteresowania stosowaniem zielonych klauzul jest fakt, iż uczelnie wyższe działają w ramach rozbudowanych struktur, a niejednokrotnie osoby odpowiedzialne za przygotowanie opisu przedmiotu zamówienia nie są na dalszym etapie postępowania realnie związane z realizacją procesu przetargowego. Większość postępowań o udzielenie zamówienia publicznego organizują poszczególne wydziały, co przyczynia się do tego, że nie podlegają one kontroli ośrodka centralnego, który mógłby wdrażać jednolitą politykę stosowania zielonych klauzul. Zresztą brak wzajemnego powiązania poszczególnych etapów związanych z udzielaniem (i realizacją) zamówień publicznych jest jedną z głównych bolączek polskiego systemu. Problem ten dostrzegł polski ustawodawca i próbował temu zaradzić, wprowadzając do nowej (obowiązującej od 2021 r.) ustawy szereg rozwiązań, które uczynić mają procedury zakupowe nieco bardziej kompleksowym mechanizmem (w którym zakup zaczyna się znacznie wcześniej niż moment publikacji ogłoszenia o zamówieniu, a kończy później niż podpisanie umowy, wszak zamówienie ocenić można dopiero po jego zrealizowaniu).

Analiza przeprowadzona w kontekście stosowania zielonych zamówień publicznych na uczelniach wyższych wykazała, że ich największymi propagatorami są uczelnie warszawskie, krakowskie oraz poznańskie. Tą, która najczęściej wprowadza do swoich przetargów kryteria prośrodowiskowe, jest Szkoła Główna Handlowa, która już w 2014 r. w 66,7 proc. organizowanych przetargów zawarła proekologiczne klauzule. Równie prośrodowiskowy pod względem stosowania zielonych klauzul był Uniwersytet Jagielloński, który na 76 wszczętych postępowań o udzielenie zamówienia publicznego w 28 uwzględnił takie klauzule.

Jakkolwiek dostrzec można pewne symptomy pozwalające wierzyć, że w przyszłości będzie pod tym względem lepiej, to zmiany te zachodzą zbyt wolno, brakuje im koordynacji i wspólnych założeń. Wyrazem tego jest chociażby brak w zdecydowanej większości regulaminów dotyczących udzielania zamówień na uczelniach jasnych i precyzyjnych postanowień zakładających uwzględnianie aspektów środowiskowych w ramach dokonywanych zakupów.

Warto zatem zastanowić się, jak w praktyce może (i powinien) wyglądać proces czynienia polskich uczelni bardziej zielonymi.

W tej części artykułu przedstawione zostaną przykłady praktycznego zastosowania aspektów środowiskowych w postępowaniach przetargowych prowadzonych przez polskie uczelnie.

W pierwszej kolejności warto omówić stawiane przez zamawiających wymogi formułowane w opisie przedmiotu zamówienia. Zamawiający mają bowiem daleko idącą swobodę w kształtowaniu wymagań, którym sprostać będzie musiał wybrany wykonawca. Nic nie stoi na przeszkodzie, aby wśród nich pojawiały się wymagania środowiskowe. Jak wynika bowiem z bogatego w tym zakresie orzecznictwa Krajowej Izby Odwoławczej (właściwej do rozstrzygnięcia między innymi o poprawności dokumentacji postępowania o udzielenie zamówienia publicznego), tak długo jak wymagania zamawiającego są uzasadnione, nie narusza on Prawa zamówień publicznych. Warto w tym miejscu przywołać jedno z orzeczeń Izby: „Zamawiający, przygotowując postępowanie o udzielenie zamówienia i opisując przedmiot zamówienia,

Aspekty środowiskowe w praktyce

ma prawo do ustalenia wymagań, które w najlepszym stopniu spełnią jego oczekiwania. Dokonywany opis przedmiotu zamówienia zawsze w jakimś zakresie ogranicza konkurencję. Jednakże to ograniczenie konkurencji, aby było akceptowalne, musi być uzasadnione obiektywnymi i niedyskryminującymi potrzebami zamawiającego. Tak więc, postawione w SWZ wymagania muszą znajdować uzasadnienie w obiektywnych potrzebach zamawiającego” (wyrok z dnia 14 czerwca 2021 r., sygn. KIO 1125/21).

Podkreślenia jednocześnie wymaga, że decydując się na formułowanie wymogów sprzyjających środowisku, zamawiający nie muszą wszystkich czynić obligatoryjnymi elementami przedmiotu zamówienia. W skrajnym bowiem przypadku nie można wykluczyć, że ich nadmierna kompilacja mogłaby rzeczywiście zostać potraktowana jako nieuzasadnione ograniczenie w dostępie do zamówienia. Dlatego też rozważenia wymaga dwustopniowe wprowadzanie tego typu wymagań. Część z nich (pierwszy stopień) miałyby charakter obligatoryjny i stałyby się elementem przedmiotu zamówienia. Oznacza to, że wymagania te spełnione musiałyby zostać bezwzględnie przez wszystkich wykonawców ubiegających się o udzielenie zamówienia (ocena w tym zakresie odbywa się na zasadzie „spełnia/nie spełnia”, przy czym brak spełnienia danego wymogu skutkuje odrzuceniem oferty). Pozostałe wymogi oceniane byłyby natomiast w ramach badania kryterium pozacenowego (drugi stopień). Sprostanie wymogom w tym zakresie powoduje przyznanie dodatkowych punktów, brak spełnienia nie uniemożliwia ubiegania się o zamówienie. Przyjęto się, że z uwagi na fakultatywność spełnienia wymagań w zakresie kryteriów oceny ofert zamawiającym wolno znacznie więcej (nawet nadmierne wymagania nie tamują bowiem dostępu do zamówienia, skutkują jedynie różną punktacją).

Warto w tym miejscu na moment zatrzymać się przy zagadnieniu kryteriów oceny ofert. Tym bardziej że art. 242 ust. 2 pkt 3 Prawa zamówień publicznych wśród pozacenownych kryteriów (cena jest obligatoryjnym kryterium oceny ofert o wadze nieprzekraczającej 60 proc.) wymienia aspekty środowiskowe (w tym efektywność energetyczną przedmiotu zamówienia). Katalog kryteriów wymieniony w tym przepisie ma charakter otwarty, nie należy jednak pomijać znaczenia, jakie ustawodawca stara się nadać temu aspektowi.

Zanim przedstawione zostaną przykłady prośrodowiskowych wymagań, warto podkreślić, że wytycznymi w tym zakresie chętnie dzieli się zarówno Komisja Europejska, jak i Urząd Zamówień Publicznych. Udzielając zamówień, warto sięgnąć do stron internetowych tych podmiotów.

Dążąc do zapewnienia, aby nabywane produkty sprzyjały środowisku, należy formułować wymogi zmierzające do:

1. wydłużenia okresu trwałości produktu,
2. ograniczenia zużycia energii,
3. ograniczenia wykorzystywania substancji niebezpiecznych.

Poniżej, w zestawieniu tabelarycznym, opisane zostały przykładowe zielone postanowienia opisu przedmiotu zamówienia w wybranych rodzajach zamówień (poniższe zestawienie przygotowano na podstawie dokumentów roboczych służb Komisji Europejskiej w zakresie zielonych zamówień publicznych):

Przedmiot zamówienia	Na co zwracać uwagę, aby uczynić zamówienie zielonym?
sprzęt komputerowy (komputery, monitory, tablety, smartfony)	1. konstrukcję sprzyjającą trwałości produktu (duży nacisk warto położyć chociażby na trwałość i żywotność baterii wielokrotnego ładowania czy wykorzystywanie technologii inteligentnego ładowania i wysoki stopień odporności produktu) 2. możliwości modernizacji i naprawy 3. rozszerzoną i wydłużoną gwarancję 4. możliwość ponownego wykorzystania użytych komponentów (zapewnienie recyklingu) 5. promowanie energooszczędności 6. limitowanie produktów zawierających niebezpieczne składniki (warto zadbać o możliwość szczegółowej kontroli substancji objętych ograniczeniami) 7. zakup odtworzonego/używanego sprzętu (czemu sprzyja np. funkcja bezpiecznego usuwania danych) 8. zapewnienie dostępu do części zamiennych
ośrodki przetwarzania danych, serwerownie i usługi w chmurze	1. promowanie energooszczędności 2. zapewnienie maksymalnego stopnia wykorzystania serwera 3. limitowanie produktów zawierających niebezpieczne składniki 4. możliwości modernizacji i naprawy 5. wprowadzenie wymogu stosowania najlepszych praktyk w zakresie efektywności energetycznej w odniesieniu do obsługi systemów chłodzenia, w tym monitorowania i korzystania z chłodzenia swobodnego 6. maksymalizację udziału energii ze źródeł odnawialnych w odniesieniu do obsługi systemów chłodzenia 7. unikanie stosowania czynników chłodniczych o wysokim współczynniku globalnego ocieplenia 8. preferowanie produktów i usług gwarantujących możliwość ponownego użycia ciepła odpadowego

Przedmiot zamówienia	Na co zwracać uwagę, aby uczynić zamówienie zielonym?
konserwacja przestrzeni publicznej	1. wymóg stosowania produktów o niskim poziomie wpływu na środowisko 2. wymóg ograniczenia produktów jednorazowego użytku 3. promowanie zakupów skoncentrowanych produktów do czyszczenia 4. częste i odpowiednie szkolenia dla zatrudnionych pracowników 5. promowanie dobrych praktyk wśród dostawców usług
żywność, usługi gastronomiczne, automaty sprzedające	1. promowanie produktów roślinnych 2. promowanie energooszczędności 3. promowanie ekologicznych produktów 4. weryfikację produktów spożywczych pochodzących z morza lub akwakultury 5. ograniczanie wykorzystania tłuszczów roślinnych 6. zapobieganie powstawaniu, sortowanie i unieszkodliwianie odpadów
usługa sprzątnia pomieszczeń	1. promowanie produktów i akcesoriów o niskim poziomie wpływu na środowisko 2. wymaganie stosowania energooszczędnych urządzeń energetycznych (w tym odkurzaczy) 3. promowanie skoncentrowanych produktów do czyszczenia 4. wymaganie zapewnienia odpowiedniego i częstego szkolenia personelu usługodawcy 5. ograniczenie stosowania produktów jednorazowego użytku
meble	1. promowanie łatwych do demontażu, naprawialnych i nadających się do recyklingu mebli 2. wydłużenie okresu ochrony gwarancyjnej 3. promowanie trwałości i jakości mebli (oceniających na podstawie norm europejskich) 4. wymóg nabywania drewna z legalnych źródeł 5. promowanie materiałów opartych w części lub całości na materiałach odnawialnych 6. ustalanie limitów dopuszczalnych wartości dla emisji lotnych związków organicznych czy formaldehydów

Przedmiot zamówienia	Na co zwracać uwagę, aby uczynić zamówienie zielonym?
żywność, usługi gastronomiczne, automaty sprzedające	1. promowanie produktów roślinnych 2. promowanie energooszczędności 3. promowanie ekologicznych produktów 4. weryfikację produktów spożywczych pochodzących z morza lub akwakultury 5. ograniczanie wykorzystania tłuszczów roślinnych 6. zapobieganie powstawaniu, sortowanie i unieszkodliwianie odpadów
armatura sanitarna	1. promowanie oszczędnego gospodarowania wodą i energią 2. wymóg wysokiej trwałości produktów

Wymagania przedmiotowe (niezależnie czy zaimplementowane w ramach obligatoryjnych wymogów, czy też jako podstawa do przyznania dodatkowej punktacji w ramach kryteriów oceny ofert) to z całą pewnością podstawowa metoda promowania zielonych zamówień. Wszak to opis przedmiotu zamówienia determinuje praktyczne efekty generowane przez dane zamówienie. Nie należy jednak zapominać, że Prawo zamówień publicznych przewiduje również wiele innych, być może mniej spektakularnych, ale niepozbawionych znaczenia mechanizmów pozwalających uczynić zamówienia bardziej zielonymi.

Warto w tym miejscu wymienić chociażby przyznane przez ustawodawcę każdemu zamawiającemu prawo do formułowania katalogu przesłanek wykluczenia. Te bowiem dzielą się na obligatoryjne (takie, które znajdują zastosowanie zawsze, niezależnie od woli zamawiającego) oraz fakultatywne (których wykorzystanie w danym postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego jest pozostawione uznaniu „gospodarza postępowania”). Jedną z przesłanek należących do tej drugiej grupy jest art. 109 ust. 1 pkt 2 Prawa zamówień publicznych, zgodnie z którym zamawiający wyklucza z postępowania wykonawcę, który naruszył obowiązki w dziedzinie ochrony środowiska, a ściślej wobec którego wydano ostateczną decyzję administracyjną o naruszeniu obowiązków wynikających z prawa ochrony środowiska. Przepis ten uruchamiany jest również, gdy urzędującego członka jego organu zarządzającego lub nadzorczego, wspólnika spółki w spółce jawnej lub partnerskiej albo komplementariusza w spółce komandytowej lub komandytowo-akcyjnej czy prokurenta prawomocnie skazano za przestępstwo lub ukarano za wykroczenie przeciwko środowisku.

Przywołany przepis odsyła ponadto do rozdziału XXII kodeksu karnego, który penalizuje przestępstwa przeciwko środowisku, takie jak: powodowanie zniszczeń w przyrodzie, zanieczyszczenie środowiska w znacznych rozmiarach, nieodpowiednie postępowanie z odpadami, nieodpowiednie postępowanie z materiałem promieniotwórczym, brak dbałości o urządzenia ochronne, niszczenie lub uszkodzanie chronionych terenów albo obiektów czy inne formy działalności zagrażającej środowisku. Wykroczenia przeciwko środowisku opisane zostały ponadto w kodeksie wykroczeń, ustawie Prawo wodne, ustawie o odpadach czy Prawie ochrony środowiska.

Co poza opisem przedmiotu zamówienia?

Oczywiście tego typu przypadki (skazania za czyny przeciwko środowisku) zdarzają się stosunkowo rzadko. Decydując się jednak na niedopuszczenie do możliwości pozyskania zamówienia przez wykonawcę, który ma na swoim koncie niechlubne osiągnięcia, zamawiający demonstrować może swoją dbałość o sprawy środowiska. Jeśli pójdą za tym odpowiednio zredagowane wymagania odnoszące się do przedmiotu zamówienia, może przynieść to oczekiwane skutki.

O czym należy pamiętać

Podsumowanie w zakresie rekomendacji związanych z uczynieniem postępowania o udzielenie zamówienia publicznego bardziej zielonym warto przedstawić na konkretnym przykładzie. Poniżej zaprezentowano potencjalne działania, które powziąć może zamawiający w odniesieniu do zamówienia mającego za przedmiot rutynowe, profesjonalne usługi sprzątania (bez zastosowania specjalistycznego sprzętu lub maszyn), które zleca każda uczelnia.

A. Etap poprzedzający wszczęcie postępowania o udzielenie zamówienia publicznego

1. Wstępne konsultacje rynkowe.

Zamawiający, który chciałby uczynić swoje postępowanie zielonym, lecz nie do końca wie, jak to zrobić, może przeprowadzić wstępne konsultacje rynkowe. Prowadzi się je przed wszczęciem postępowania o udzielenie zamówienia publicznego, ich celem jest przygotowanie postępowania i poinformowanie wykonawców o planach zamawiającego. W toku takich konsultacji zamawiający może radzić się nie tylko wykonawców, ale też ekspertów z danej dziedziny.

B. Etap postępowania o udzielenie zamówienia publicznego

2. Przestanki wykluczenia

Dążąc do zapewnienia, że zamówienie nie przypadnie wykonawcy będącemu na bakier z troską o środowisko, warto podjąć decyzję o stosowaniu art. 109 ust. 1 pkt 2 Prawa zamówień publicznych (a więc przepisu sankcjonującego wykluczenie wykonawcy z uwagi na przestępstwa przeciwko środowisku).

3. Opis przedmiotu zamówienia

Opis przedmiotu zamówienia powinien wskazywać na obowiązek stosowania produktów do czyszczenia z oznakowaniem ekologicznym.

Przykładowe postanowienia (w ślad za dokumentem roboczym służb Komisji z 11 października 2018 r. – kryteria zielonych zamówień publicznych UE dotyczące usług sprzątania pomieszczeń): „Następujące rodzaje produktów do czyszczenia (...) służących do wykonywania czynności związanych z zamówieniem muszą być zgodne z oznakowaniem ekologicznym UE dla produktów do czyszczenia powierzchni twardych, które obejmują odpowiednio toksyczność organizmów wodnych oraz substancje wyłączone lub ograniczone (...).

Co najmniej (...) proc. wszystkich akcesoriów włókienniczych służących do czyszczenia (np. ścierek, głowic do mopa), które będą wykorzystywane do wykonywania czynności związanych z zamówieniem, musi być wykonanych z mikrofibry.

Co najmniej (...) proc. objętości wszystkich nabytych mydeł do rąk, które oferent ma dostarczyć instytucji zamawiającej w ramach zamówienia, musi spełniać wymogi techniczne oznakowania ekologicznego UE dotyczące produktów kosmetycznych sfluokiwanych”.

Zamawiający w celu potwierdzenia zgodności oferowanych usług z wymaganiami może żądać od wykonawcy określonej etykiety. Należy rozumieć przez nią każdy dokument, w tym zaświadczenie lub poświadczenie, który potwierdza, że obiekt budowlany, produkt, usługa, proces lub procedura spełniają wymagania konieczne do uzyskania etykiety.

Zamawiający może także żądać certyfikatu wydanego przez jednostkę oceniającą zgodność lub sprawozdania z badań przeprowadzonych przez tę jednostkę.

Zarówno etykieta, jak i certyfikat mogą dotyczyć aspektów środowiskowych.

4. Kryteria oceny ofert

Stawiając wymagania odnośnie do przedmiotu zamówienia, zamawiający może zdecydować się na przyznanie dodatkowej liczby punktów wykonawcom, którzy w bardziej zaawansowany sposób spełniają będące wymogi środowiskowe.

Przykładowe postanowienia (w ślad za dokumentem roboczym służb Komisji z 11 października 2018 r. – kryteria zielonych zamówień publicznych UE dotyczące usług sprzątnia pomieszczeń): „Punkty przyznawane będą ofertom, w przypadku których więcej niż (...) proc. objętości wszystkich nabytych produktów do czyszczenia, które mają służyć do wykonywania czynności związanych z zamówieniem, jest zgodnych z oznakowaniem ekologicznym UE dla produktów do czyszczenia powierzchni twardych, które obejmują odpowiednio toksyczność w stosunku do organizmów wodnych oraz substancje wyłączone lub podlegające ograniczeniom.

Punkty przyznawane będą proporcjonalnie ofertom, w przypadku których więcej niż (...) proc. wszystkich akcesoriów włókienniczych służących do czyszczenia (np. ścierek, głowic do mopa), które będą wykorzystywane do wykonywania czynności związanych z zamówieniem, jest wykonanych z mikrofibry”.

5. Warunki udziału

Zamawiający formułuje warunki udziału w postępowaniu odnoszące się do doświadczenia wykonawców. Zamawiający musi zadbać, aby warunki udziału w postępowaniu ustanowione były w sposób proporcjonalny do przedmiotu zamówienia oraz umożliwiające ocenę zdolności wykonawcy do należytego wykonania zamówienia. Brzmienie warunku uzależnione musi być od wymagań zawartych w opisie przedmiotu zamówienia, nie można jednak wykluczyć stawiania warunków odnoszących się do doświadczenia nabytego w ramach zamówienia realizowanego w określony, prośrodowiskowy sposób. Zamawiający musi być jednak przygotowany na konieczność wykazania, że taki właśnie sposób realizacji zamówienia stanowi konkretną trudność i z tego też powodu zamawiający zdecydował się na podniesienie tego aspektu do rangi warunku udziału w postępowaniu. W przeciwnym razie może się bowiem narazić na zarzut nieuzasadnionego utrudniania dostępu do zamówienia (wszak warunki udziału stanowią bariery w dostępie do niego).

C. Etap realizacji zamówienia

6. Postanowienia umowne

Zamawiający upoważniony jest także do wprowadzenia do projektu umowy postanowień, które pozwolą mu na etapie realizacji zamówienia dokonywać weryfikacji w zakresie sprostania przez wykonawcę postawionym wymagom. Umowa może przewidywać różnorakie mechanizmy motywujące wykonawcę do przestrzegania zapewnień złożonych na etapie postępowania przetargowego (w tym np. kary umowne).

Przykładowe postanowienia (w ślad za dokumentem roboczym służb Komisji z 11 października 2018 r. – kryteria zielonych zamówień publicznych UE dotyczące usług sprzątania pomieszczeń): „Co najmniej dwa razy w roku w trakcie realizacji zamówienia wykonawca musi przedstawić instytucji zamawiającej dokumentację i sprawozdanie dotyczące jego następujących aspektów: (...)

Wykonawca zapewnia, aby wszyscy nowi pracownicy (zatrudnieni na stałe i na czas określony) wykonujący czynności w zakresie sprzątania w ramach realizacji zamówienia zostali odpowiednio przeszkoleni w ciągu 6 tygodni od rozpoczęcia pracy. Personelowi należy co najmniej raz do roku przedstawiać zaktualizowane informacje na temat wszystkich kwestii wyszczególnionych”...

Jak widać, przepisy Prawa zamówień publicznych zawierają wiele rozwiązań, które można skutecznie zastosować w celu uczynienia zamówień bardziej zielonymi. Nie ulega przy tym wątpliwości, że skorzystanie z nich wymaga chęci i woli „gospodarza postępowania”. Regulacje te bowiem nie są (i nie zanoszą się, aby były) obowiązkowe. Tym bardziej więc, skoro upowszechnienie zielonych zamówień publicznych zależy nie od regulacji

prawnych (te już istnieją), ale od zmiany w sferze mentalnej, tak ważne jest otwarcie się zamawiających na pozaekonomiczne aspekty związane z udzielanymi zamówieniami.

Analiza postępowań przetargowych prowadzonych przez polskie uczelnie nie pozwala niestety na postawienie tezy, iż akurat środowiska uniwersyteckie wyłamują się z marazmu, z jakim mamy do czynienia w kontekście stosowania sprzyjających środowisku narzędzi w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego. Trudno się zresztą takiemu stanowi rzeczy dziwić. Dogmat najniższej ceny, wymogi związane z dyscypliną finansów publicznych, sztywne reguły unijnego dofinansowania (i jeszcze sztywniejsze stanowiska audytorów) nie sprzyjają odważnym i obalającym schematy działaniom zakupowym.

Nie ulega wątpliwości, że zmiany w tej sferze wymagają konsekwentnej pracy u podstaw. Tylko dzięki niej możliwe jest wpojenie zamawiającym, że ich sukcesem będzie nie tylko powierzenie zamówienia wykonawcy gotowemu je realizować za możliwie niską cenę. Nie mniejszym osiągnięciem może być zrealizowanie zamówienia w sposób zrównoważony, wspierający aspekty społeczne czy środowiskowe. Przeświadczenie o konieczności nieodłącznej troski o środowisko w sposób nieunikniony zakorzeni się również wśród publicznych zamawiających. Nastąpi to najpewniej wtedy, gdy uświadomią sobie oni, że zielone zamówienia nie są celem samym w sobie, lecz metodą sprzyjającą zrównoważonemu rozwojowi gospodarczemu. Pozostaje mieć nadzieję, że zmiana ta nastąpi już niedługo. I z całą pewnością nie jest za późno, aby to właśnie uczelnie wiodły prym w tym zakresie.

Wojciech Merkwa

Wyłącz media, włącz empatię!

Czy najlepszą zachętą do odpowiedzialnego korzystania przez mieszkańców akademików z mediów byłoby wprowadzenie zasady indywidualnego rozliczenia ich zużycia? Czy regulaminy domów studenckich uwzględniają problematykę dbania o środowisko naturalne?

Odpowiedzi na te pytania przynosi analiza tychże regulaminów nadesłanych przez uczelnie w trybie dostępu do informacji publicznej.

„Wolność Tomku w swoim domku” – tak należałoby powiedzieć w przypadku 28 uczelni i ich domów studenckich, których regulaminy nie wskazywały w żadnym punkcie na to, by od studentów czegoś wymagano w zakresie dbania o środowisko.

Wydaje się, że brak regulacji rozleniwia studentów, którzy nie czują się do czegokolwiek zobowiązani w kwestii podstawowego dbania o środowisko. W takich przypadkach można powiedzieć, że władze uczelni mogą liczyć tylko na siebie, świadomość i dobrą wolę studentów. Aby wymagać od studentów proekologicznych zachowań – czy tym bardziej aby je egzekwować – trzeba mieć jednak podstawy prawne.

Energia

Najczęściej w regulaminach studenci wzywani są do szeroko rozumianego „oszczędzania energii”. Bardzo często wskazuje się także na zakaz samodzielnego przerabiania wszelkich instalacji, głównie elektrycznej. Ten zapis także należy interpretować jako chęć wezwania społeczności akademickiej do oszczędzania energii, tak aby nie tworzyć nowych jej źródeł, mogących wpłynąć na znaczny wzrost jej poboru.

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie zakazuje także używania w pokojach urzędzeń o dużym poborze energii elektrycznej, nie wskazuje jednak, o jakie konkretnie urządzenia chodzi. W większości przypadków spotykamy się również z zapisem o odpowiedzialności studentów za nierozsądne korzystanie z energii, którzy takim zachowaniem narażają się na skreślenie z listy osób zamieszkujących akademik. Na straży przestrzegania tych regulacji stoją kierownicy domów studenckich, którzy mają prawo wejść o każdej porze do pokoju i skontrolować, czy studenci nie zużywają energii bez potrzeby (np. zapalone światło w pokoju, w którym nikogo nie ma).

Aby zapobiec takim zachowaniom, Akademia Wychowania Fizycznego w Katowicach wprowadziła opłaty stałe i zmienne za zakwaterowanie w akademiku. Opłatą zmienną jest ta wynikająca z faktycznie zużytej energii elektrycznej, czyli z odczytu z zamontowanych w pokojach liczników.

Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w Bydgoszczy zaznaczył w swoim regulaminie, iż za rozrzutne korzystanie m.in. z energii elektrycznej mieszkańcy akademika będą ponosić większe koszty. Takie regulacje skłaniają studentów do odpowiedzialnego korzystania z energii, co wpływa na ich świadome i odpowiedzialne dbanie o środowisko.

Część regulaminów wskazuje na oszczędzanie energii cieplnej. Takie regulacje mają na celu zapobiec choćby pozostawianiu otwartych okien w sezonie grzewczym i wyzębieniu pomieszczeń, co wiąże się także ze zwiększoną ilością zużycia energii elektrycznej czy gazu.

Woda

Większość regulaminów przypomina studentom o obowiązku oszczędzania wody i ewentualnych indywidualnych konsekwencjach za nieprzestrzeganie tego zapisu. Tak jak w przypadku nadużywania energii elektrycznej kierownik domu studenckiego ma możliwość skontrolowania wybranego pokoju i wyciągnięcia konsekwencji wobec jego mieszkańców.

Przykładowo Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska w Przemysłu zobowiązuje w swoim regulaminie domów studenckich doracjonalnegokorzystaniaz wody, natomiast Akademia Muzyczna im. Grażyny i Kiejstuta Bacewiczów w Łodzi – do przeciwdziałania jej marnotrawstwu. Wydaje się jednak, że takie zapisy nie wystarczą, aby wymagać od studentów realnej zmiany postawy i egzekwować ją.

Są jednak także inne regulaminy i tu ponownie należy wskazać na Akademię Wychowania Fizycznego w Katowicach, która jako opłatę zmienną zakwaterowania w akademiku ustaliła tę za wodę ciepłą i zimną według zużycia wynikającego z zamontowanych dla każdego pokoju liczników. Takie regulacje pozytywnie wpływają na zachowanie lokatorów akademików i skłaniają do faktycznego oszczędzania wody.

Śmieci

Zgodnie z większością regulaminów studenci zamieszkujący akademiki mają obowiązek segregacji odpadów do wyznaczonych pojemników, zakaz ich wyrzucania przez okno, a także pozostawiania ich w częściach wspólnych oraz miejscach do tego nieprzeznaczonych. Regulacje te są najbardziej rozwinięte i precyzyjnie określone.

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie określa, iż mieszkaniec domu studenckiego ma obowiązek segregacji i wynoszenia odpadów w miejsca do tego wyznaczone. W przypadku niewywiązywania się z zapisów regulaminu może zostać obciążony opłatą za usunięcie skutków pozostawienia odpadów w nieodpowiednich miejscach (30 zł).

Kolejnym przykładem dobrej praktyki jest regulamin Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego w Kaliszu, który mówi, iż mieszkańcy muszą wynosić śmieci do wyznaczonych pojemników, natomiast okolice domu studenta, ciągi komunikacyjne oraz pomieszczenia przeznaczone do użytku wspólnego są stale monitorowane, a zapisy monitoringu wizyjnego nagrywane i archiwizowane. Zapisy monitoringu mogą stanowić dowody w sprawach o pociągnięcie mieszkańca do odpowiedzialności. Może on zostać wykwaterowany w trybie natychmiastowym przez kierownika domu studenta w przypadku rażącego naruszenia regulaminu i zasad współżycia społecznego.

Takie regulacje mają pozytywny wpływ na studentów, którzy znając wprost konsekwencje niepożądanego działania, przestrzegają zapisanych w nim panujących zasad, przyczyniając się przy tym do pozytywnego oddziaływania na ochronę środowiska naturalnego.

Rekomendacje

Mając na uwadze treści udostępnionych regulaminów domów studenckich, należałoby wskazać, iż uczelnie, tworząc lub zmieniając je, powinny przyłożyć szczególną uwagę do tworzenia dobrych praktyk mających na celu ochronę środowiska. Każda z nich powinna jasno i precyzyjnie określać w regulaminach, w jaki sposób studenci zakwaterowani w akademikach mają oszczędzać energię elektryczną, ciepłą, wodę czy segregować śmieci. Każde takie działanie powinno znaleźć odzwierciedlenie w zapisanych w regulaminach konsekwencjach działania wbrew obowiązującym zasadom, np. poprzez podniesienie opłat za pobyt w akademiku czy też groźbę natychmiastowego wykwaterowania z domu studenckiego.

Kolejną dobrą praktyką mogą być, stosowane już w niektórych akademikach, indywidualne liczniki wskazujące faktyczne zużycie wody, energii elektrycznej w danym pokoju i wprowadzenie rozliczeń indywidualnych.

Dobrym pomysłem jest także zastosowanie kamer, z których zapisy stanowią niepodważalny dowód w przypadku dochodzenia indywidualnej odpowiedzialności za popełnione czyny zabronione.

Wprowadzając stopniowo takie rozwiązania do regulaminów, możemy liczyć na bardziej świadome i odpowiedzialne korzystanie z mediów w akademikach, a co za tym idzie – także na pozytywny wpływ uczelni i studentów na środowisko naturalne.

Marta Marszał

Koncepcja zero waste może wpisywać się w nurt tzw. zielonej chemii, nowej dziedziny zajmującej się między innymi zmniejszeniem wykorzystania rozpuszczalników organicznych i związków, które potencjalnie mogą zanieczyszczać środowisko naturalne.

Ojcem tej idei jest Paul Anastas (dyrektor w Centrum Zielonej Chemii i Zielonej Inżynierii w Yale), który wprowadził ten termin już w 1991 r. Koncepcja Anastasa zakłada projektowanie i przeprowadzanie reakcji chemicznych oraz operacji jednostkowych w taki sposób, aby ograniczyć użycie i powstawanie szkodliwych substancji. W syntezie chemicznej bardzo dużym problemem jest wykorzystanie rozpuszczalników. Często są „ciężkimi” lotnymi rozpuszczalnikami organicznymi, takimi jak aceton, dichlorometan, tetrahydrofuran, toluen czy rakotwórczy benzen.

Aceton to najprostszy i najmniejszy keton alifatyczny. Jest cieczą lotną, bezbarwną, palną o charakterystycznym, ostrym zapachu. Można go mieszać z wodą i etanolem. Jest wytwarzany i usuwany z organizmu człowieka w drodze procesów metabolicznych. Zwykle obecny we krwi i moczu. Ludzie z cukrzycą produkują go w większych ilościach. Rozpuszcza większość miękkich tworzyw sztucznych (styren – główny składnik styropianu), lakiery, oleje (nawet nagar silnikowy), tłuszcze. Stosuje się go przy produkcji leków, barwników, farb, lakierów i środków czyszczących. Często występuje jako składnik zmywacza do paznokci. W 2010 r. na świecie wytworzono około 6,7 miliona ton acetonu, głównie do stosowania jako rozpuszczalnik i produkcji metakrylanu metylu i bisfenolu A.

W laboratorium aceton wykorzystywany jest jako rozpuszczalnik w niektórych reakcjach chemicznych, także jako ich substrat (składnik). Nieocenione jest również jego użycie jako środka myjącego. W przypadku gdy standardowe techniki mycia szkła nie pomagają oraz chcemy uniknąć wytrawiania szkła z wykorzystaniem roztworu „pirania” czy ługu potasowego w izo-propanolu, wykorzystuje się odpowiednią ilość uniwersalnego rozpuszczalnika, jakim jest aceton.

Gospodarny chemik

Ukochany rozpuszczalnik chemików

Ponadczasowa ekologiczna destylacja

Z racji jego lotności i zdolności do mieszania się z wodą wykorzystuje się go do wstępnego „osuszenia” szkła laboratoryjnego po klasycznym myciu wodą i środkami czystości. Po użyciu każdego rozpuszczalnika do mycia szkła zazwyczaj jest on utylizowany, powoduje to gromadzenie dużej ilości zanieczyszczonego acetonu. Zamiast utylizować cały użyty aceton, taki rozpuszczalnik można oczyścić i wykorzystać powtórnie. Po dziennej pracy w laboratorium syntezy organicznej zużywa się około 2 litrów czystego acetonu, z czego 1,5 litra można odzyskać i wykorzystać powtórnie. To jedno z głównych założeń koncepcji zero waste, jakie można zastosować w chemii.

Zminimalizowanie zużycia lotnych rozpuszczalników organicznych w laboratorium jest kluczowym wyzwaniem dla zielonej chemii. Jednym z podstawowych zabiegów pozwalających na zmniejszenie emisji rozpuszczalników jest powtórne używanie rozpuszczalników organicznych. Jak to zrobić? Tu pomocny może się okazać diagram przemian fazowych, który pozwala wykorzystać destylację. Pierwsze doniesienia o niej znajdują się na akadyjskich tabliczkach zawierających przepisy otrzymywania perfum z 1200 r. przed naszą erą. Rozwój destylacji zawdzięczamy technikom produkcji i zateżania alkoholu. Destylacja prosta jest jednym z najstarszych procesów przerobczych mających zastosowanie w alchemii w laboratorium, ale również w przemyśle spożywczym. We współczesnych laboratoriach destylowana ciecz jest ogrzewana w specjalnej aparaturze.

Zestaw do destylacji prostej składa się z płaszczą grzewczego lub innego źródła ciepła, kolby destylacyjnej, gdzie znajduje się mieszanina, która będzie destylowana (w przemyśle zwana surówką destylacyjną). Kolba łączy się z nasadką Claisena, zaopatrzoną w termometr pozwalający na mierzenie temperatury par nasyconych cieczy powstałych w wyniku ogrzewania surówki – przemiana cieczy w gaz. Aby pary cieczy ogrzewanej schłodzić, nasadka ta łączy się z chłodnicą. Chłodzenie par nasyconych cieczy powoduje skraplanie się ich w chłodnicy i spływanie cieczy do odbieralnika. Podczas ogrzewania surówki ciecz przemienia się w gaz. Powstająca para nasycona trafia z nasadki wprost do chłodnicy, w której się skrapla, tworząc kondensat. Ten, wypływając z chłodnicy w czasie destylacji w różnych zakresach temperatury wrzenia (frakcjach), gromadzi się w osobnych naczyniach. W kotle czy w kolbie destylacyjnej będzie tzw. pogon, czyli mieszanina zawierająca inne mniej lotne związki, będące zanieczyszczeniem głównego składnika (który

chcemy odzyskać). W przypadku rozpuszczalników używanych do mycia szkła nie jest konieczne frakcjonowanie destylatu, a z racji dalszego wykorzystania rozpuszczalnika organicznego w procesach i myciu szkła konieczne jest utrzymywanie temperatury par destylatu. Im wyższa temperatura par, tym większe prawdopodobieństwo uzyskania zanieczyszczonego destylatu. Takim sposobem możemy wykorzystać ten proces do oddzielenia acetonu od zanieczyszczeń stałych lub wody.

W małym laboratorium studenckim lub naukowym (na UWM) w ciągu tygodnia zużywa się około 5-7 litrów acetonu. Z czego 70 proc. (3,5-5 litrów odzyskanego acetonu) możemy „zawrócić” do kolejnego wykorzystania jako rozpuszczalnik do mycia szkła. Takie zastosowanie pozwala na oszczędności w zużyciu rozpuszczalników organicznych. W niektórych przypadkach (np. unowocześnienie systemu chłodzenia oparte na systemie zamkniętym i chłodzeniu glikolem) zużycie wody jest znikome, a skraplanie par i odbieranie destylatu w 100 proc. sprawne, nie ma niebezpieczeństwa parowania destylatu. Wykorzystanie specjalnej kolumny destylacyjnej lub kolumny rektyfikacyjnej pozwala na otrzymanie bardzo czystego rozpuszczalnika gotowego do użycia oraz potencjalne zwiększenie wydajności destylacji z 70 proc. do nawet 90 proc. Takie działania idealnie wpisują się w koncepcję zero waste.

Czy tylko aceton można tak oczyszczać po użyciu? Dziś, jeżeli jest on używany jako rozpuszczalnik do szkła, to tak. Wykorzystując destylację, możemy rozdzielić dwie lub więcej cieczy, gdzie różnica temperatur wrzenia wynosi około 20 stopni Celsjusza. W przypadku niektórych mieszanin ciekłych: alkohol – woda, toluen – woda znane jest zjawisko azeotropii, czyli cieśla mieszanina dwóch lub więcej związków chemicznych, która pozostaje w równowadze termodynamicznej z parą nasyconą powstającą z tej mieszaniny. Skład pary i cieczy jest taki sam. To oznacza, że nie możemy rozdzielić mieszaniny za pomocą destylacji. Klasycznym przykładem azeotropu jest spirytus rektyfikowany, czyli mieszanina etanolu i wody o stężeniu 95,5-97,5 proc. W przypadku oczyszczania acetonu nie będziemy mieli takiego problemu.

Przyszłość destylacji
i zawracania rozpuszczalników

Oczyszczanie substancji jest najbardziej czasochłonną i materiałochłonną częścią procesu syntezy. Zwłaszcza gdy w trakcie należy skorzystać z klasycznej kolumnowej chromatografii cieczowej. Generowaniu zanieczyszczeń po rozpuszczalnikach używanych w jej trakcie można zapobiec przez zawracanie rozpuszczalników. W przypadku użycia czystych rozpuszczalników i czystego sprzętu do ich „odparowywania” otrzymujemy prawie w 100 proc. czysty rozpuszczalnik.

Gdy musimy skorzystać z systemu dwuskładnikowego (częstszy przypadek), odparowywanie mieszanego rozpuszczalnika nie daje identycznego składu. Kolejne jego wykorzystanie jest niekorzystne, ale możliwe, że w przyszłości będziemy mogli określać skład mieszaniny i wykorzystywać mniejsze ilości lotnych rozpuszczalników organicznych. Dla jednych jest to fantastycznonaukowa mrzonka, ale dla innych – możliwość prowadzenia badań nad zieloną chemią i zmniejszeniem konieczności utylizacji rozpuszczalników organicznych.

Mateusz Musiejuk

Autor jest adiunktem w katedrze chemii, Wydziału Rolnictwa i Leśnictwa Uniwersytetu Warmińsko-Mazurski w Olsztynie oraz nauczycielem chemii w Uniwersyteckim XII Liceum Ogólnokształcącym im. Marii i Georga Dietrichów.

Ekologiczna misja i jej ramy organizacyjne

Jedną z odpowiedzi na cele i zadania określone w rezolucji ONZ jest dobrowolne zaangażowanie się szkół wyższych w Polsce w promowanie idei zrównoważonego rozwoju i odpowiedzialności społecznej w programach edukacyjnych i badaniach naukowych. Jak w praktyce wygląda „zielona misja” uczelni?

Idea zrównoważonego rozwoju przejawia się w międzypokoleniowej solidarności w korzystaniu z zasobów w taki sposób, aby zagwarantować rozwój współczesnego społeczeństwa bez ograniczania możliwości korzystania z nich i rozwoju następnym pokoleniom.

Dla realizacji założeń zrównoważonego rozwoju konieczne jest podjęcie działań w celu osiągnięcia spójności w trzech głównych obszarach. Chodzi o wzrost gospodarczy, ochronę środowiska i inkluzję społeczną. 25 września 2015 r. ONZ przyjęła rezolucję 70/1 Przekształćmy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030, w której określono 17 celów i 169 zadań zrównoważonego rozwoju. Cel nr 13 to pilne podjęcie działań zapobiegających zmianom klimatu i ich skutkom. Do zadań w tym celu należy m.in. włączenie działań na rzecz przeciwdziałania zmianom klimatu do krajowych polityk, strategii i planów oraz zwiększenie poziomu edukacji, świadomości, a także potencjału ludzkiego i instytucjonalnego w zakresie łagodzenia zmian klimatu, adaptacji do nich i ograniczenia ich skutków [1].

To również działania w zakresie rozwiązań na poziomie zarządzania i organizacji uczelni. Wyrazem tego zaangażowania jest Deklaracja społecznej odpowiedzialności uczelni, której celem jest budowanie szerokiej świadomości społecznej na temat roli szkół w kształtowaniu warunków dla zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego kraju w duchu solidarności społecznej i poszanowania środowiska. Dzięki realizacji deklaracji wzmacniane są zdolności organizacyjne i zarządcze uczelni poprzez bardziej efektywne gospodarowanie zasobami, rozwój kadry akademickiej oraz budowanie prestiżu placówek jako generatora wiedzy i kreatora nowych idei [2]. Deklaracja została podpisana przez 83 rektorów, prorektorów i sygnatariuszy. W pierwszej turze w roku 2017 przyjęły ją 23 uczelnie, a w 2019 kolejnych 60.

Pełnomocnik – specjalista

Zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju nieodłączną częścią społecznej odpowiedzialności uczelni i ich społeczną misją staje się dbałość i troska o środowisko naturalne. Coraz częściej konieczność realizacji tej misji znajduje odzwierciedlenie w tworzeniu w strukturach uczelni stanowisk lub jednostek organizacyjnych odpowiedzialnych za ochronę środowiska. Jak to wygląda na uczelniach publicznych?

Podstawą do uzyskania informacji o tym, kto odpowiada za realizację założeń zrównoważonego rozwoju i społecznej odpowiedzialności uczelni w obszarze ochrony środowiska, stały się regulaminy organizacyjne uczelni pozyskane na podstawie wniosku o udostępnienie informacji publicznej. Wnioski wysłaliśmy do 97 uczelni publicznych, z czego 66 udzieliło odpowiedzi. Dodatkowych informacji o ekologicznych działaniach szkół szukaliśmy również na uczelnianych stronach internetowych.

Ogrom wyzwań związanych z ochroną środowiska sprawia, że uczelnie decydują się na utworzenie samodzielnego stanowiska w swoich strukturach lub powołanie pełnomocnika podlegającego rektorowi uczelni.

Pełnomocników, którzy bezpośrednio lub pośrednio zajmują się zagadnieniami ochrony środowiska, powołano na:

- » Uniwersytecie Ekonomicznym w Poznaniu – pełnomocnik rektora ds. ekologii;
- » Uniwersytecie Warszawskim – pełnomocnik rektora ds. środowiska i zrównoważonego rozwoju;
- » Uniwersytecie Szczecińskim – pełnomocnik rektora ds. społecznej odpowiedzialności;
- » Uniwersytecie Przyrodniczym w Poznaniu – pełnomocnik rektora ds. społecznej odpowiedzialności;
- » Uniwersytecie Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach – pełnomocnik rektora ds. społecznej odpowiedzialności;

- » Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie – pełnomocnik rektora ds. zrównoważonego rozwoju.
- » Samodzielne stanowiska utworzono na:
 - » Lotniczej Akademii Wojskowej w Dęblinie – specjalista ds. ochrony środowiska;
 - » Śląskim Uniwersytecie Medycznym w Katowicach – samodzielne stanowisko ds. gospodarki odpadami;
 - » Politechnice Warszawskiej – samodzielne stanowisko ds. zarządzania jakością i środowiskiem oraz ds. obronnych;
 - » Wojskowej Akademii Technicznej w Warszawie – inspektor ds. ochrony środowiska.

W misji Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu zawarto zapis, zgodnie z którym uczelnia w poczuciu społecznej odpowiedzialności prowadzi innowacyjne badania oraz kształci liderki i liderów przyszłości. Mają oni budować lepszą rzeczywistość społeczno-gospodarczą w poszanowaniu otoczenia, działając zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Jednym z celów strategicznych uczelni jest rozwijanie kapitału społecznego oraz zwiększenie użyteczności i atrakcyjności UEP dla interesariuszy zewnętrznych i wewnętrznych na podstawie celów zrównoważonego rozwoju, a w szczególności wybór i wdrażanie kluczowych działań wpisujących się w zrównoważony rozwój społeczeństwa i gospodarki. Realizacja misji uczelni przejawia się w działaniach podejmowanych w ramach EKologicznego Uniwersytetu, którym koordynuje pełnomocniczka rektora ds. ekologii dr hab. inż. Anna Lewandowska, prof. UEP.

Podstawową działalnością EKologicznego Uniwersytetu jest dążenie do poprawy jakości środowiska na poziomie lokalnym, a także rady i podpowiedzi, jak być bardziej eko. To również realizacja celów zapisanych w strategii uniwersytetu. W 2021 r. celem tym było stworzenie i wdrożenie zasad minimalizacji wykorzystania papieru w codziennej pracy i komunikacji wewnętrznej uczelni. Efektem realizacji tych działań jest raport, który zawiera 10 szczegółowych zaleceń związanych z obiegiem, wydrukiem i niszczeniem dokumentów, a także wyborem papieru i kopert. Na pierwszy kwartał 2022 r. zaplanowano opracowanie i wdrożenie polityki proekologicznej UEP wraz z wyznaczeniem wskaźników i harmonogramu.

W obszarze działań EKologicznego Uniwersytetu znajdują się również zadania związane z racjonalizacją konsumpcjonizmu poprzez stworzenie pierwszego w UEP giveboxu, czyli szafy do bezobsługowej wymiany dóbr. To również działania na rzecz zmniejszenia zużycia plastiku poprzez instalację stanowiska ze źródłem wody pitnej, ale także prawidłowa segregacja śmieci i określenie wyzwań ekologicznych na czterech poziomach zaangażowania, które każdy może podjąć i wypełniać w swoim codziennym życiu.

1 marca 2021 r. decyzją rektora Uniwersytetu Warszawskiego prof. dr. hab. Alojzego Nowaka został powołany pełnomocnik rektora do spraw środowiska i zrównoważonego rozwoju. Stanowisko to objął dr Robert Rybski. Do jego zadań należy doradzanie rektorowi i prorektorom, udzielanie wsparcia jednostkom organizacyjnym UW podległym rektorowi oraz prorektorom w sprawach z obszaru ochrony środowiska, klimatu i zrównoważonego rozwoju; działanie na rzecz zwiększenia efektywności przepływu informacji pomiędzy jednostkami organizacyjnymi uniwersytetu w sprawach związanych z ochroną środowiska, klimatu, przyrody i zrównoważonego rozwoju, a także wspieranie komunikacji zewnętrznej w zakresie działań podejmowanych przez uczelnię w tym obszarze; wspieranie działań, jakie podejmuje uniwersytet w celu osiągnięcia neutralności klimatycznej. Działania te określa uchwała nr 483 Senatu z 20 listopada 2019 r. Działanie obejmują:

- » rzetelną edukację całej społeczności uniwersytetu w zakresie kryzysu klimatycznego i ekologicznego oraz upowszechnianie tej wiedzy w społeczeństwie;

- » wykorzystanie potencjału badawczego i naukowego uniwersytetu do poszukiwania rozwiązań kryzysu klimatycznego z uwzględnieniem zasad sprawiedliwości społecznej i zrównoważonego rozwoju;

- » dążenie członków wspólnoty akademickiej biorących udział w debacie publicznej do wspierania rozwiązań merytorycznych, opartych na wiedzy i adekwatnych do skali problemu zgodnie z najlepszą dostępną wiedzą naukową;

- » dążenie do zmian w funkcjonowaniu uniwersytetu, które skutkować będą redukcją negatywnego oddziaływania na środowisko, a przede wszystkim uzyskaniem neutralności klimatycznej poprzez: wprowadzenie niezbędnych zmian w infrastrukturze, korzystanie z odnawialnych źródeł energii, minimalizowanie emisji dwutlenku

węgla, wprowadzenie efektywnej segregacji odpadów i ograniczenie ich wytwarzania, zwiększenie w przestrzeni uniwersytetu udziału terenów zielonych zagospodarowanych w sposób przyjazny dla różnych gatunków roślin i zwierząt oraz sprzyjających retencji wody i węgla, zapewnienie możliwości wyboru diety roślinnej we wszystkich punktach gastronomicznych uniwersytetu oraz ograniczenie używania opakowań i produktów jednorazowych podczas organizowanych przez UW wydarzeń. Wszystkie te działania i dążenia nakładają na pełnomocnika dużą odpowiedzialność i rodzą oczekiwania co do wychodzenia z własną inicjatywą oraz zbierania pomysłów i inicjatyw pochodzących ze społeczności akademickiej, opracowywania ich i przekazywania dalej. To również pełna i kompleksowa pomoc w sprawach ochrony środowiska, klimatu i zrównoważonego rozwoju. Należy zaznaczyć, że Uniwersytet Warszawski jako pierwszy i jedyny utworzył stanowisko pełnomocnika ds. środowiska i zrównoważonego rozwoju.

Uniwersytet Szczeciński może pochwalić się powołaniem w marcu 2021 r. pełnomocniczki rektora US (prof. dr. hab. Waldemara Tarczyńskiego) ds. społecznej odpowiedzialności w osobie dr. hab. Barbary Kryk, prof. US. W zakresie jej obowiązków jest promowanie zasad społecznej odpowiedzialności uczelni, zrównoważonego rozwoju i zielonej gospodarki wśród wszystkich interesariuszy uniwersytetu. Dbłość o środowisko jest jednym z elementów koncepcji społecznej odpowiedzialności (bardzo szeroko rozumianej względem otoczenia zewnętrznego i wewnętrznego uczelni). Chodzi zarówno o współpracę ze studentami, pracownikami uniwersytetu, jak i z przedstawicielami biznesu oraz wszystkimi osobami, które będą chciały zaangażować się i wykazać w zakresie społecznej odpowiedzialności).

Stanowisko pełnomocnika rektora ds. społecznej odpowiedzialności uczelni powstało we wrześniu 2019 r. na Uniwersytecie Przyrodniczym w Poznaniu. Piastuje je prof. UPP dr. hab. Magdalena Kozera-Kowalska. W drodze rozporządzenia rektora UPP do jej zadań należy:

- » opracowanie i realizacja programu działań służących programowi społecznej odpowiedzialności uczelni, a także inicjowanie, koordynowanie i monitorowanie działań z tym związanych;
- » współpracę z władzami UPP oraz jego wydziałów, samorządami studentów i doktorantów, organizacjami działającymi na UPP w zakresie realizowanego programu oraz informowanie wspólnoty akademickiej o podejmowanych działaniach;

» reprezentowanie UPP w krajowych i międzynarodowych gremiach działających na rzecz społecznej odpowiedzialności.

Informacje o działaniach podejmowanych przez pełnomocniczkę zawarto w Raporcie z działalności Pełnomocnika Rektora ds. Społecznej Odpowiedzialności UPP za rok akademicki 2019/2020. Jednym z nich jest przygotowanie i realizacja podstrony SOU, <https://puls.edu.pl/sou>, jako integralnej części strony głównej WWW uniwersytetu. Podstrona zawiera informacje m.in. o inicjatywach, programach i aktywnościach podejmowanych przez społeczność akademicką w obszarze ochrony środowiska.

Z inicjatywy pełnomocniczki wręczono specjalne wyróżnienie, jakim są laury SOU dla jednostek szczególnie zaangażowanych w obszarze społecznej odpowiedzialności. W 2019/2020 r. otrzymał je Wydział Medycyny Weterynaryjnej Nauk o Zwierzętach za promowanie idei społecznej odpowiedzialności uniwersytetu.

Pełnomocnik rektora ds. społecznej odpowiedzialności uczelni działa również na Uniwersytecie Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach. Jest nim dr Ewa Jówko. W myśl idei społecznej odpowiedzialności w UPH w Siedlcach m.in. upowszechniana jest idea odpowiedzialności organizacji za podejmowanie działań w zakresie etycznym, ekologicznym, kulturowym i społecznym, tak aby wpływały na poprawę jakości życia społeczności akademickiej i regionu, a także propagowany jest model postępowania zgodny z regułami życia społecznego na podstawie zasad ochrony środowiska, postaw prospołecznych i etycznych.

Lotnicza Akademia Wojskowa w Dęblinie powierzyła troskę o środowisko inspektorowi ds. ochrony środowiska. Do jego zadań należą trzy główne elementy związane z ochroną środowiska: dokumentacja i akty prawne wynikające z przepisów o ochronie środowiska (prowadzenie i nadzór nad dokumentacją, kompletowanie, aktualizowanie i upowszechnianie aktów prawnych, sporządzanie raportów i opracowań dotyczących wpływu na środowisko przedsięwzięć realizowanych przez akademię, a także występowanie do właściwych organów z wnioskami o wydanie decyzji w sprawie gospodarki odpadami oraz przedstawianie zestawień danych o rodzajach i ilości wytwarzanych odpadów oraz sposobach gospodarowania wytworzonymi odpadami i substancjami). W obszarze informacyjnym inspektor opracowuje roczne informacje o stanie środowiska i działalności proekologicznej zgodnie z obowiązującymi przepisami oraz przekazuje informacje o stanie środowiska

organom państwowym i samorządowym, a także prowadzi ewidencję i sprawozdawczość oraz monitoruje gospodarkę odpadami, niebezpiecznymi substancjami, preparatami chemicznymi, substancjami zubożającymi warstwę ozonową i przekazywanie informacji w tym zakresie do właściwych organów. Dodatkowo monitoruje i informuje o wszelkich zmianach mających negatywny wpływ na stan środowiska oraz inicjuje zmiany w tym zakresie. Trzeci element to nadzór nad środkami trwałymi: przegląd drzewostanu pod kątem zdrowotności, zagrożenia dla obiektów i użytkowników oraz występowanie do właściwych organów z wnioskami o wydawanie zezwoleń na usunięcie drzew i krzewów. Działania w tym obszarze obejmują również planowanie potrzeb materiałowych i finansowych w zakresie działalności bieżącej oraz zakup usług w zakresie ochrony środowiska czy przedstawianie propozycji dotyczących eliminacji użytkowania nieruchomości niezgodnego z przepisami ochrony środowiska oraz usuwania skutków niewłaściwego użytkowania, a także sprawowanie nadzoru nad prawidłowością realizacji dezynsekcji i deratyzacji obiektów.

Dla samodzielnego stanowiska ds. gospodarki odpadami Śląskiego Uniwersytetu Medycznego przewidziano wiele zadań związanych z prowadzeniem postępowań w zakresie gospodarki odpadami w sposób zapewniający ochronę życia i zdrowia ludzi oraz środowiska, a w szczególności:

- » prowadzenie stosownej dokumentacji w zakresie wytwarzanych przez jednostki organizacyjne uczelni odpadów komunalnych i niebezpiecznych, w tym prowadzenie kart ewidencji odpadów i kart przekazania odpadów;
- » podejmowanie działań zmierzających do zmniejszenia ilości wytwarzanych odpadów;
- » dbałość o prawidłowe warunki przechowywania odpadów na terenie uczelni do czasu ich przekazania podmiotom zewnętrznym;
- » nadzór i kontrolę nad procesem przekazywania odpadów podmiotom zewnętrznym;
- » terminowe składanie do właściwych instytucji stosownych sprawozdań w zakresie wytwarzanych odpadów;
- » prowadzenie spraw związanych z zawieraniem umów na wywóz, składowanie i utylizację odpadów. W

Kolejną uczelnią, na której istnieje samodzielne stanowisko

ds. zarządzania jakością i środowiskiem oraz ds. obronnych, jest Politechnika Warszawska, a dokładniej filia w Płocku. W obszarze ochrony środowiska do obowiązków wynikających ze sprawowania tego stanowiska należy udział w przeglądach, ocenie i przedsięwzięciach związanych z warunkami pracy, zapewnieniem bezpieczeństwa pożarowego, energetycznego, ekologicznego i informacyjnego.

Zgodnie z regulaminem organizacyjnym Wojskowej Akademii Technicznej specjalista ds. ochrony środowiska jest samodzielnym stanowiskiem organizacyjnym administracji centralnej, bezpośrednio podległym zastępcy szefa logistyki, właściwym w zakresie prowadzenia ewidencji odpadów oraz nadzorowania gospodarki ochrony środowiska. Stanowisko to obecnie sprawuje mgr Aneta Goliasz, która jako inspektor zajmuje się przede wszystkim ewidencją ilościową i jakościową powstających odpadów i chemicznych substancji niebezpiecznych, nadzorowaniem spraw związanych z ochroną środowiska, w tym atmosfery, wód, gospodarki ściekami, odpadami i ochroną przyrody. Do jej zadań należy również współpraca z jednostkami organizacyjnymi w zakresie utylizacji odpadów, opakowań i surowców wtórnych oraz przygotowywanie sprawozdań z zakresu ochrony środowiska. To również prowadzenie kart informacyjnych przedsięwzięć realizowanych na potrzeby uczelni oraz inicjowanie i przygotowywanie wniosków o pozyskanie funduszy zewnętrznych w ramach projektów w obszarze ochrony środowiska.

Zespoły i grupy

Coraz częściej zadania związane ze zrównoważonym rozwojem, społeczną odpowiedzialnością uczelni i zagadnieniami ochrony środowiska i klimatu przejmują zespoły lub grupy specjalistów. Przyjrzelśmy się działalności takich zespołów na ośmiu uczelniach:

- » Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie – zespół ds. ekologii;
- » Uniwersytecie Warszawskim – zespół rektorski ds. ekologii oraz kryzysu klimatycznego;
- » w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie – grupa robocza ds. społecznej odpowiedzialności uczelni;
- » Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie – zespół ds. ekologii;
- » Politechnice Śląskiej w Gliwicach – centrum ochrony klimatu i środowiska;

- » Politechnice Wrocławskiej – centrum zrównoważonego rozwoju i ochrony klimatu;
- » Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie – Green Team;
- » Uniwersytecie Gdańskim – centrum zrównoważonego rozwoju.

Rok 2021 to początek działania powołanego przez rektor dr hab. B. Marcinkowską, prof. APS, zespołu ds. ekologii pod przewodnictwem dr hab. Ligii Tuszyńskiej, prof. APS. Zespół został powołany na czas kadencji rektora, czyli do 2024 r. Członkowie podjęli się szeregu zadań, do których w szczególności należy opracowywanie propozycji działań proekologicznych służących szerzeniu świadomości ekologicznej wśród pracowników, studentów i społeczności akademickiej APS, a także inicjowanie, monitorowanie, przygotowywanie raportów na temat realizacji podjętych działań. Zadania zespołu obejmują również przystosowanie narzędzi uzyskiwania danych dotyczących działań proekologicznych i przygotowywanie rozwiązań naprawczych w obszarach wymagających działań interwencyjnych w ramach realizowanych zadań. To również poszukiwanie strategicznych inicjatyw związanych z wdrażaniem zasad zrównoważonego rozwoju oraz współpraca z radą konsultacyjną ds. zrównoważonego rozwoju i społecznej odpowiedzialności uczelni i kolegium rektorskim w zakresie realizowanych zadań. Powołanie rady to efekt dążenia do rozwoju APS jako odpowiedzialnej społecznie uczelni, opartego na zasadach m.in. poszanowania praw człowieka oraz ochrony środowiska i klimatu. W procesie kształcenia kadry w zawodach zaufania społecznego APS kładzie nacisk na wymiar etyczny i odpowiedzialność wobec człowieka, społeczeństwa, gospodarki i środowiska naturalnego.

Zespół rektorski ds. ekologii oraz kryzysu klimatycznego został powołany na kadencję 2020-2024 przez rektora Uniwersytetu Warszawskiego prof. dr. hab. Alojzego Z. Nowaka. 31 października 2020 r. swoją działalność zakończył zespół doradczy ds. kryzysu klimatyczno-ekologicznego, który działał pod nazwą Uniwersytet Warszawski dla Klimatu i zajmował się prowadzeniem oraz koordynowaniem działań zapobiegających kryzysowi klimatycznemu.

W działalności na rzecz zapobiegania kryzysowi klimatycznemu Uniwersytet Warszawski jako pierwsza uczelnia w Polsce przyłączył się do inicjatywy „Race to zero”. Globalna kampania wspierana przez ONZ ma na celu stworzenie i realizację przejrzystych planów działania służących

ograniczeniu emisji gazów cieplarnianych, a sygnatariusze „Race to zero” zobowiązują się do podjęcia działań na rzecz osiągnięcia neutralności klimatycznej do 2050 r. W tym celu zespół ds. ekologii i kryzysu klimatycznego przygotował dokument Agenda na rzecz klimatu i zrównoważonego rozwoju, przedstawiający „kamienie milowe”, które Uniwersytet chce osiągnąć w najbliższych latach: zrównoważony transport, żywienie, konsumpcję, korzystanie z zasobów naturalnych i energii, edukację i badania oraz przygotowanie się do skutków zmiany klimatu. Zadania wyznaczone i zawarte w agendzie odnoszą się do wszystkich aspektów życia akademickiego i są zbieżne z kierunkiem wyznaczonym przez rezolucję Zgromadzenia Ogólnego ONZ pt. Przekształcamy nasz świat: Agenda 2030 na rzecz zrównoważonego rozwoju.

Już w 2017 r. decyzją rektora nr 15 z 17 marca została powołana komisja rektorska ds. społecznej odpowiedzialności SGH, w skład której weszli przedstawiciele kolegiów, studentów, doktorantów oraz najważniejszych jednostek organizacyjnych uczelni, w sumie 14, pod przewodnictwem dr hab. Haliny Brdulak, prof. SGH. Do zadań komisji należy opracowanie projektu strategii społecznej odpowiedzialności SGH oraz inicjowanie i koordynowanie działań w zakresie społecznej odpowiedzialności uczelni, a także przygotowanie raportów społecznych. WSGH działa również gruparobocza ds. społecznej odpowiedzialności uczelni. Jest to grupa działająca przy zespole ds. zrównoważonego rozwoju i społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, organie pomocniczym ministra funduszy i polityki regionalnej, która w swoich szeregach skupia przedstawicieli różnych ośrodków akademickich w Polsce. Koordynatorem prac jest rektor dr hab. Piotr Wachowiak, prof. SGH. Efektem pracy grupy jest podręcznik na temat społecznej odpowiedzialności uczelni. Dodatkowo grupa organizuje webinaria dostępne online na kanale YouTube lub Facebooku ministerstwa. 9 marca 2021 r. podczas webinarium zostało zaprezentowane narzędzie w postaci kwestionariusza samooceny uczelni w zakresie wdrażania zasad deklaracji społecznej odpowiedzialności uczelni. Wprowadzenie narzędzia ma być wsparciem w mierzeniu efektywności wdrażanych projektów i działań w ramach SOU oraz usystematyzowaniem działań poszczególnych uczelni. Narzędzie samooceny ma mieć formę raportu, w którym do każdej z zasad deklaracji SOU przypisane będą mierniki jakościowe i ilościowe, dzięki którym uczelnia będzie mogła ocenić, czy podejmuje właściwe działania w zakresie wdrażania jej zasad. Raportowanie ma charakter dobrowolny, a sam raport powinien być sporządzany za każdy rok akademicki i ukazywać się nie rzadziej niż co dwa lata.

„Upowszechnianie wiedzy na temat zmian klimatycznych i zrównoważonego rozwoju” to temat webinarium, które odbyło się 8 listopada 2021 r., podczas szczytu klimatycznego w Glasgow COP26. Grupa robocza ds. społecznej odpowiedzialności uczelni zwróciła uwagę, jak ważny jest wzrost świadomości społecznej dla przeciwdziałania negatywnym skutkom zmian w środowisku naturalnym.

Kolejne webinarium, które odbyło się 14 grudnia 2021 r., dotyczyło najlepszych praktyk polskich uczelni w zakresie ochrony środowiska w duchu zero waste. Jak zauważają autorzy, wdrażane polityki zero waste wpisują się w ideę gospodarki obiegu zamkniętego, stanowią praktyczną implementację deklaracji społecznej odpowiedzialności uczelni oraz przyczyniają się do realizacji przez szkoły wyższe celów zrównoważonego rozwoju ONZ.

Działalność zespołu ds. ekologii na Uniwersytecie Jagiellońskim rozpoczęła się w roku 2021 decyzją nr 22 i 23 prorektora UJ ds. Collegium Medicum prof. dr. hab. med. Tomasza Grodzickiego. Zespół działa w siedmioosobowym składzie, którego przewodniczącym jest dr hab. inż. Paweł Zagrodzki, prof. UJ. W obliczu negatywnych skutków globalnego ocieplenia i skażenia środowiska przyrodniczego główną ideą zespołu stało się stworzenie wielowymiarowej przestrzeni do wymiany doświadczeń między ekspertami a osobami zaangażowanymi w ratowanie planety. To również utworzenie pomostu między tradycją a wyzwaniem przyszłości. Działania zespołu mają być też mocnym impulsem stymulującym do prowadzenia konkretnych, realistycznych i przemyślanych działań proekologicznych nie tylko na uczelni, ale i w całym rejonie. Swoje cele zespół upatruje w realizacji takich zadań jak:

uruchomienie alternatywnych źródeł energii zasilających budynki Collegium Medicum UJ i korekta wydatków energetycznych generowanych przez nie;

- » wymiana sprzętu na bardziej energooszczędny;
- » implementacja zasad tzw. zielonej chemii do praktyki badawczej i dydaktycznej;
- » ustalenie „złotych standardów utylizacji” odpadów różnego rodzaju (chemicznych i medycznych);
- » zachęcanie pracowników naukowych, studentów i doktorantów do tworzenia projektów zapewniających zrównoważony rozwój uczelni;

- » organizowanie szkoleń, konferencji, seminariów o tematyce proekologicznej oraz podjęcie interdyscyplinarnych badań ze styku ekologii i medycyny;

- » organizacja terenów zielonych na kampusie UJ CM.

Zespół zainicjował również „Strategię zrównoważonego rozwoju środowiska” w UJ MC i zidentyfikował kilka obszarów, które wymagają podjęcia działań w celu sprostania globalnym wyzwaniom związanym ze zmianą klimatu i utratą bioróżnorodności.

Centrum ochrony klimatu i środowiska to ogólnouczelniana jednostka Politechniki Śląskiej. Nad jego pracami czuwa dr hab. inż. Joanna Ferdyn-Grygierek, prof. PŚ. Centrum powstało 21 grudnia 2020 r. i realizuje swoje działania o charakterze międzynarodowym przy współpracy z jednostkami organizacyjnymi PŚ oraz ośrodkami zewnętrznymi i partnerami, którzy stanowią ogniwo łączące centrum z otoczeniem społeczno-gospodarczym. Partnerami centrum są: miasto Gliwice, Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia oraz Związek Gmin i Powiatów Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego. Partnerzy sygnalizują aktualne regionalne problemy związane z adaptacją regionu do zmian klimatu, a także stanowią swoiste zaplecze do testowania i wdrażania pomysłów będących efektem badań PŚ lub innych współpracujących z centrum ośrodków badawczych. Do głównych zadań w obszarze ochrony klimatu i środowiska należą:

- » promocja innowacyjnych technologii oraz prowadzenie działalności badawczej;

- » organizacja i koordynacja działań podejmowanych na Politechnice;

- » współpraca z przedstawicielami reprezentującymi na uczelni 6. Priorytetowy Obszar Badawczy „Ochrona klimatu i środowiska, nowoczesna energetyka”;

- » organizowanie krajowych i międzynarodowych kongresów, konferencji, debat oraz spotkań naukowych;

- » organizacja współpracy z jednostkami naukowymi i innymi ośrodkami badawczymi oraz z przemysłem;

- » popularyzacja wiedzy w społeczeństwie, społeczności akademickiej oraz wśród uczniów szkół średnich i podstawowych, a także prowadzenie działalności wystawienniczej,

» promowanie osiągnięć polskiej nauki w zakresie ochrony klimatu i środowiska w kraju i za granicą oraz pozyskiwanie partnerów do współpracy.

Politechnika Wrocławska od 2020 r. jest miejscem działania centrum zrównoważonego rozwoju i ochrony klimatu, którego funkcję dyrektora pełni dr hab. inż. Izabela Sówka, prof. PWr. Misją centrum jest podkreślenie opinii środowiska naukowego na temat zmiany klimatu i działań, jakie powinny być podejmowane. Opiera się ona na rozwoju kompetencji, umiejętności i wiedzy, na dążeniu do rozwoju społeczności akademickiej uwzględniającego idee zrównoważonego rozwoju i ochrony klimatu oraz stymulowaniu postaw i zachowań prośrodowiskowych. W misji centrum odnajdujemy również deklarację kreowania idei w zakresie realizacji projektów i badań naukowych, kształcenia specjalistów i naukowców tworzących nowy wymiar gospodarki i życia – z poszanowaniem dóbr natury, a także rozwoju technologii i współpracy ze środowiskami m.in. administracyjnymi i gospodarczymi, których działalność służy zapobieganiu i minimalizowaniu skutków zanieczyszczenia środowiska, a jednocześnie podnosi komfort i jakość życia. CZRiOK przede wszystkim ma służyć rozwojowi społeczności akademickiej w przestrzeni publicznej i budować wizerunek uczelni otwartej i zrównoważonej. To również realizacja wizji uczelni zielonej, czyli zeroemisyjnej, i uczelni przyszłości, która wyznacza trendy i prowadzi badania, szukając nowych technologii i rozwiązań korzystnych dla środowiska, oraz edukuje w kwestiach związanych z ochroną klimatu.

Działalność CZRiOK wspierają grupy i zespoły robocze, które mają charakter otwarty i są ukierunkowane na diagnozę oraz opracowanie dobrych praktyk, rekomendacji i propozycji rozwiązań kształtujących i ugruntowujących aktywność, rozwój i wizerunek uczelni w wymiarze ekologicznym. Swoje aktywności w ramach CZRiOK realizuje 11 grup roboczych, m.in.: Zielone Przestrzenie PWr, Zero Waste PWr, Kalulator śladu węglowego PWr czy Eko-Juwenalia.

Green Team należy do Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. To zespół ds. realizacji celów zrównoważonego rozwoju, który został powołany 14 października 2021 r. decyzją nr 97 rektora dr. hab. Jerzego A. Przyborowskiego, prof. UWM. Green Team tworzy 10 osób, w tym przewodnicząca mgr Adriana Faraś-Bąk. Do głównych zadań zespołu należy diagnoza i proponowanie działań wdrażających na uczelni politykę zrównoważonego rozwoju, a w szczególności:

- » stworzenie rozwiązań umożliwiających międzywydziałowe kształcenie w zakresie zasad i metodyk projektowania zrównoważonego rozwoju;
- » wytypowanie stowarzyszeń (organizacji), które działają w obszarze celów zrównoważonego rozwoju i przygotowanie do ewentualnego przystąpienia do nich;
- » analiza celów zrównoważonego rozwoju pod kątem rankingów typu impact;
- » nawiązanie współpracy z otoczeniem społeczno-gospodarczym w celu wzajemnego wsparcia w osiągnięciu celów zrównoważonego rozwoju;
- » włączenie społeczności akademickiej w realizację celów zrównoważonego rozwoju oraz raportowanie działań podejmowanych na UWM w tym zakresie;
- » zmapowanie możliwości udziału oraz ewentualny udział w projektach wspierających osiągnięcie oraz promowanie celów zrównoważonego rozwoju.

Działania Green Teamu mają przyczynić się do realizacji 17 celów zrównoważonego rozwoju, przede wszystkim tych, które zakładają współpracę i realizację działań na bazie zasobów uczelni, z zachowaniem dbałości o środowisko naturalne, jednocześnie przyczyniając się do zmniejszenia emisji CO₂, odpadów oraz wykorzystania odnawialnych źródeł energii.

W celu zaangażowania społeczności akademickiej w prace zespołu postawiono na organizację JAMU projektowego, czyli eventu, podczas którego uczestnicy przy wykorzystaniu metod projektowych będą diagnozować problemy uczelni pod kątem zrównoważonego rozwoju, problemów środowiskowych i społecznych oraz opracowywać pomysły stanowiące odpowiedź na wyzwania współczesności.

W styczniu 2021 r. decyzją rektora Uniwersytetu Gdańskiego prof. dr. hab. Piotra Stepnowskiego zostało powołane centrum zrównoważonego rozwoju, które ma umożliwić lepszą koordynację działań podejmowanych przez naukowców UG poprzez wzmacnianie relacji z otoczeniem zewnętrznym oraz nauczanie, w szczególności w obszarze zmian klimatu i transformacji energetycznych. Centrum jest ogólnouniwersytecką jednostką organizacyjną UG prowadzącą międzywydziałowo interdyscyplinarną działalność o charakterze badawczo-rozwojowym, rozwojowym oraz wdrożeniowym,

a także popularyzatorską w zakresie badań, kształcenia i rozwoju [3]. Na dyrektora centrum została powołana dr hab. Sylwia Mrozowska, prof. UG. Zgodnie z regulaminem CZRUG podstawowym celem centrum jest działalność w zakresie promowania edukacji oraz upowszechnianie wiedzy na rzecz zrównoważonego rozwoju, współpraca z podmiotami zewnętrznymi, w tym zagranicznymi, oraz działania z tym związane. Jedną z takich inicjatyw jest zawarcie porozumienia między Uniwersytetem Gdańskim a muzeum nauki Hevelianum w Gdańsku, którego celem jest współpraca w zakresie edukacji ekologicznej, ochrony środowiska oraz propagowanie 17 celów zrównoważonego rozwoju agendy 2030 wśród studentów, uczniów i mieszkańców regionu pomorskiego. Ponadto zainicjowano współpracę z największą prywatną grupą energetyczną działającą w obszarze wytwarzania energii z odnawialnych i konwencjonalnych źródeł energii oraz obrotu energią elektryczną i jej dystrybucji, firmą Polenergia SA.

W rankingu UI GreenMetric World University Rankings uczelnie z całego świata oceniane są pod względem działań związanych ze zrównoważonym rozwojem i ochroną klimatu, w tym zużycia energii elektrycznej, stopnia zazielenienia uczelni, zużycia wody, gospodarowania odpadami czy transportu. Ważnym elementem w badaniu jest również bogactwo oferty edukacyjnej i badań naukowych podejmowanych w obszarze ochrony środowiska. Ostatni rok to również ocena działań, jakie uczelnie podejmowały w walce z COVID-19. W roku 2021 zbadano 956 uczelni. W drugiej setce (i dalej) rankingu znalazły się 4 uczelnie polskie. Najwyżej, bo na 134. miejscu znalazła się Politechnika Gdańska. Miejsce 250. w rankingu i drugie miejsce wśród polskich uczelni zajął Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Trzecie miejsce z pozycją 411. zajęła Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania z Rzeszowa. 635. miejsce rankingowe i czwarte miejsce wśród uczelni zdobył Uniwersytet Gdański. W rankingu znalazły się również: Politechnika Krakowska, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Akademia Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, Uniwersytet Medyczny we Wrocławiu i Uniwersytet Kardynała Wyszyńskiego w Warszawie.

Najlepsze w tej edycji rankingu okazały się: Wageningen UR z Holandii, University of Nottingham z Wielkiej Brytanii i De Rijksuniversiteit Groningen z Holandii.

Zielony ranking

Najbardziej zielona uczelnia w Polsce wg rankingu GreenMetric, Politechnika Gdańska, zawdzięcza swoją pozycję wysokiej aktywności na płaszczyźnie realizacji Europejskiego Zielonego Ładu Komisji Europejskiej i celów zrównoważonego rozwoju ONZ. Aktywności te podejmowane są przez PG w myśl misji uczelni, jaką jest dostarczenie najwyższej jakości wiedzy, rozwiązań i kadr dla społeczeństwa i środowiska. Politechnika po raz pierwszy udostępniła raport z realizacji celów zrównoważonego rozwoju zawartych w rezolucji ONZ, w którym dokonano analizy działalności uczelni. Głównym celem PG jest przynależność do elitarnego grona uniwersytetów badawczych i zaangażowanych. Politechnika uczestniczy w rozwiązywaniu głównych problemów społecznych i ekologicznych współczesnego świata, takich jak m. in. zmiany klimatu, ubywanie zasobów naturalnych czy starzenie się populacji ludzkiej i migracje [4]. PG jest również sygnatariuszem deklaracji społecznej odpowiedzialności uczelni, aktywnie działającym na rzecz kształtowania postaw społecznych odpowiednich dla realizacji postulatów deklaracji.

Zarówno Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, jak i Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie zostały docenione za całokształt działań podejmowanych dla realizacji celów zrównoważonego rozwoju. Na UAM działa akademia zrównoważonego rozwoju, w ramach której poszukiwane są sposoby na to, jak dobrze gospodarować zasobami naturalnymi i przyrodniczymi, jak kształtować relacje gospodarcze, społeczne i polityczne oraz jak mierzyć się z wyzwaniami współczesnego świata, w tym najistotniejszymi z nich – zmianami klimatu. UAM aspiruje do bycia zielonym uniwersytetem, który promuje i chroni georóżnorodność i bioróżnorodność oraz tereny zielone. Natomiast w WSliZ w Rzeszowie realizowane są projekty badawcze m.in. w obszarze naturalnych kosmetyków.

Działania podejmowane przez Uniwersytet Gdański przy wsparciu i pełnym zaangażowaniu centrum zrównoważonego rozwoju poskutkowały zajęciem 4. miejsca w GreenMetric. W 2021 r. UG po raz pierwszy znalazło się w rankingu, a jego pozycjonowanie stało się ważnym punktem wyjścia w budowaniu koncepcji zrównoważonej, zielonej, dbającej o środowisko i klimat uczelni. UG może również pochwalić się pierwszym miejscem wśród wszystkich ocenianych polskich uczelni w zakresie wspierania Zrównoważonego Rozwoju w Times Higher Education Impact Rankings 2022. Ranking kompleksowo ocenia politykę i aktywność uczelni w zakresie realizacji 17 celów zrównoważonego rozwoju ONZ. Uniwersytet awansował względem

ubiegłego roku o 200 pozycji w rankingu generalnymi i uzyskał najwyższe miejsce w kraju w zakresie realizacji celu 5. Równość płci; 11. Zrównoważone miasta i społeczności; 13. Działania w dziedzinie klimatu; 14. Życie pod wodą i 16. Pokój, sprawiedliwość i silne instytucje. Dane do rankingu dostarczyło m.in. centrum zrównoważonego rozwoju UG, które opracowało materiały do celu 13, uzyskując trzecią lokatę w tym celu na 10 raportujących uczelni.

Monika Skoczko

Bibliografia

1. ONZ, Rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne w dniu 25 września 2015r., A/RES/70/1, https://www.un.org/files/164/Agenda%202030_pl_2016_ostateczna.pdf.

2. Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Społeczna odpowiedzialność – znaczenie dla uczelni i sposoby wdrażania, <https://odpowiedzialnybiznes.pl/publikacje/spoleczna-odpowiedzialnosc-znaczenie-dla-uczelni-i-sposoby-wdrazania/>.

3. UG, regulamin organizacyjny centrum zrównoważonego rozwoju.

4. PG, Związek Uczelni Fahrenheita, Strategia Politechniki Gdańskiej 2020-2030.

WATCHDOG.EDU.PL

